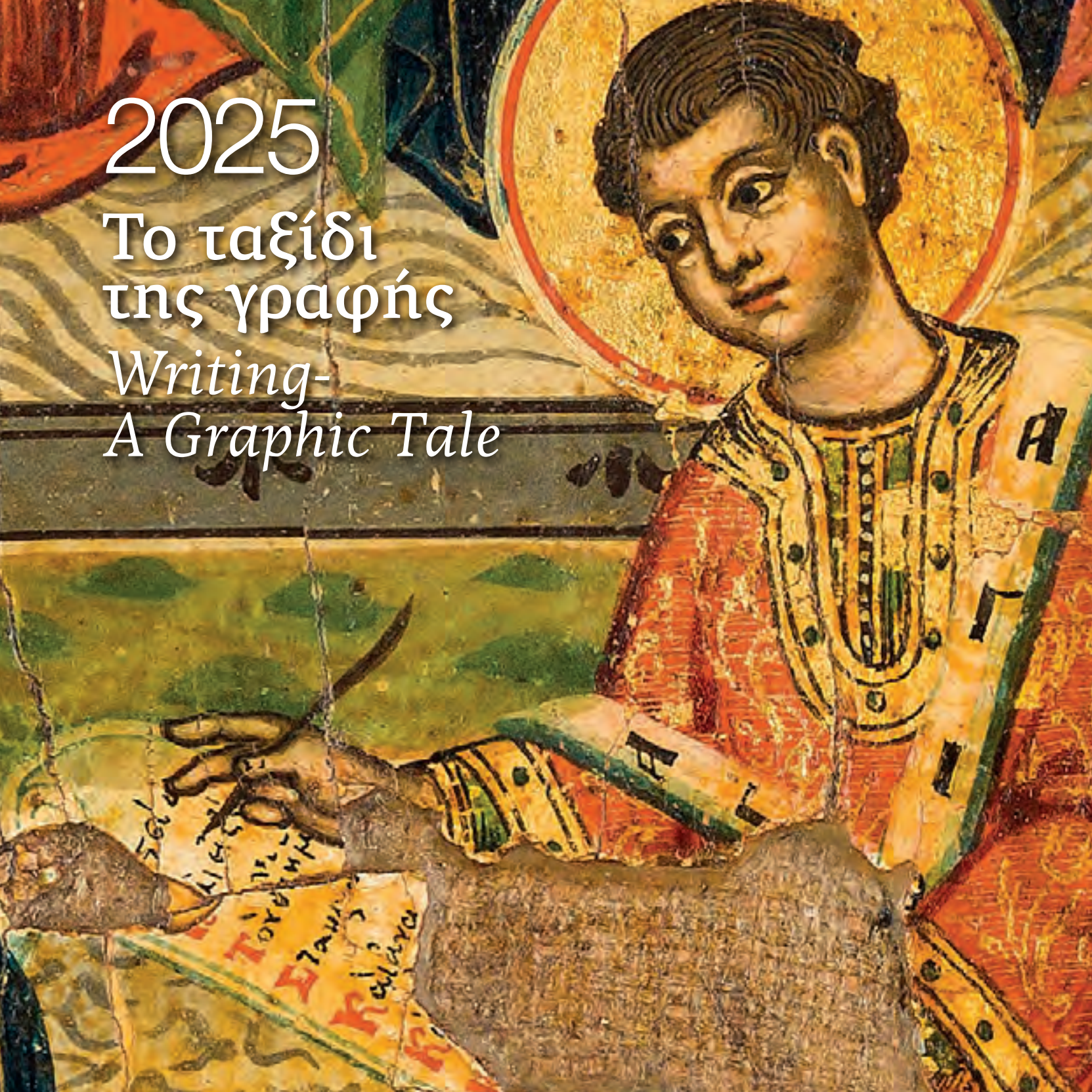
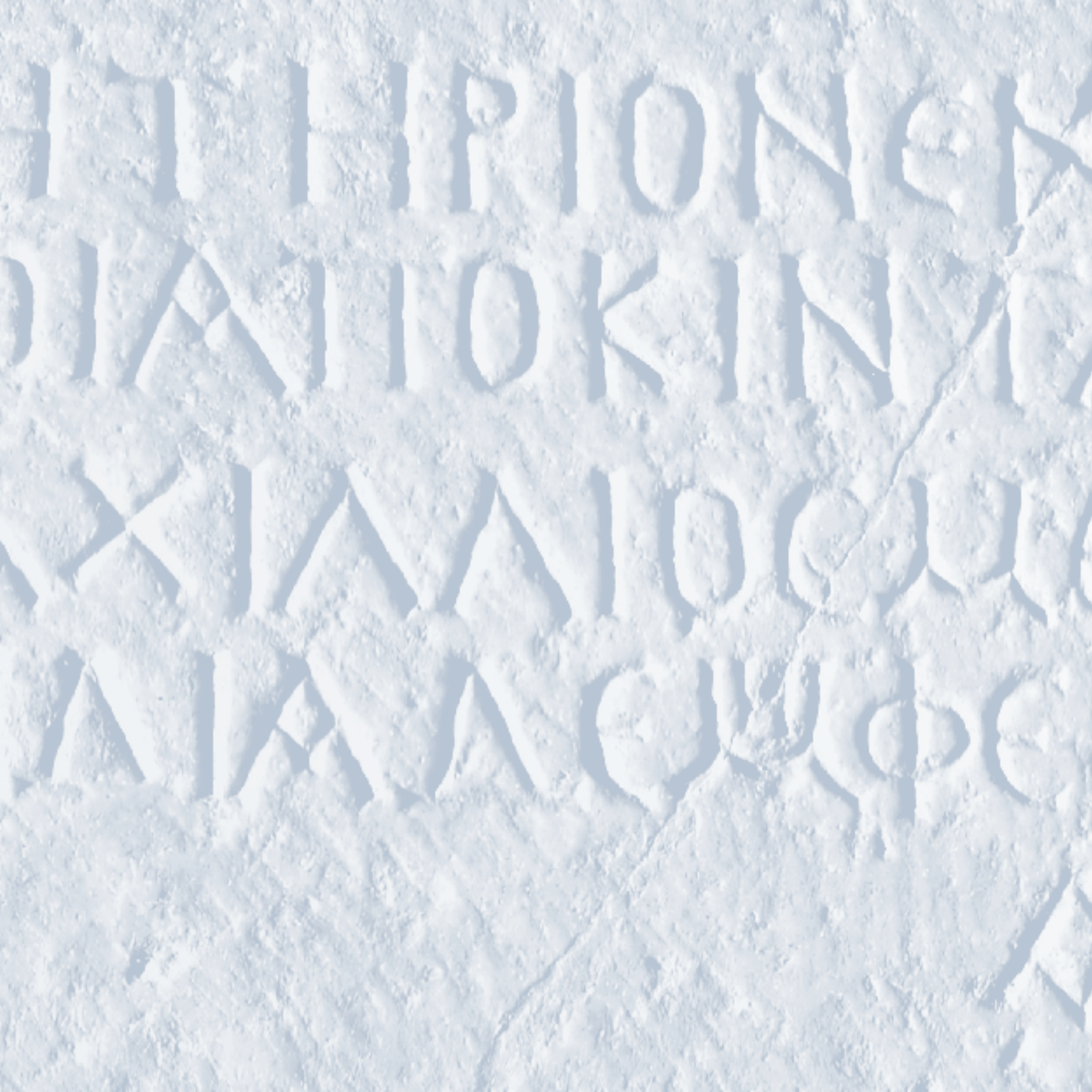


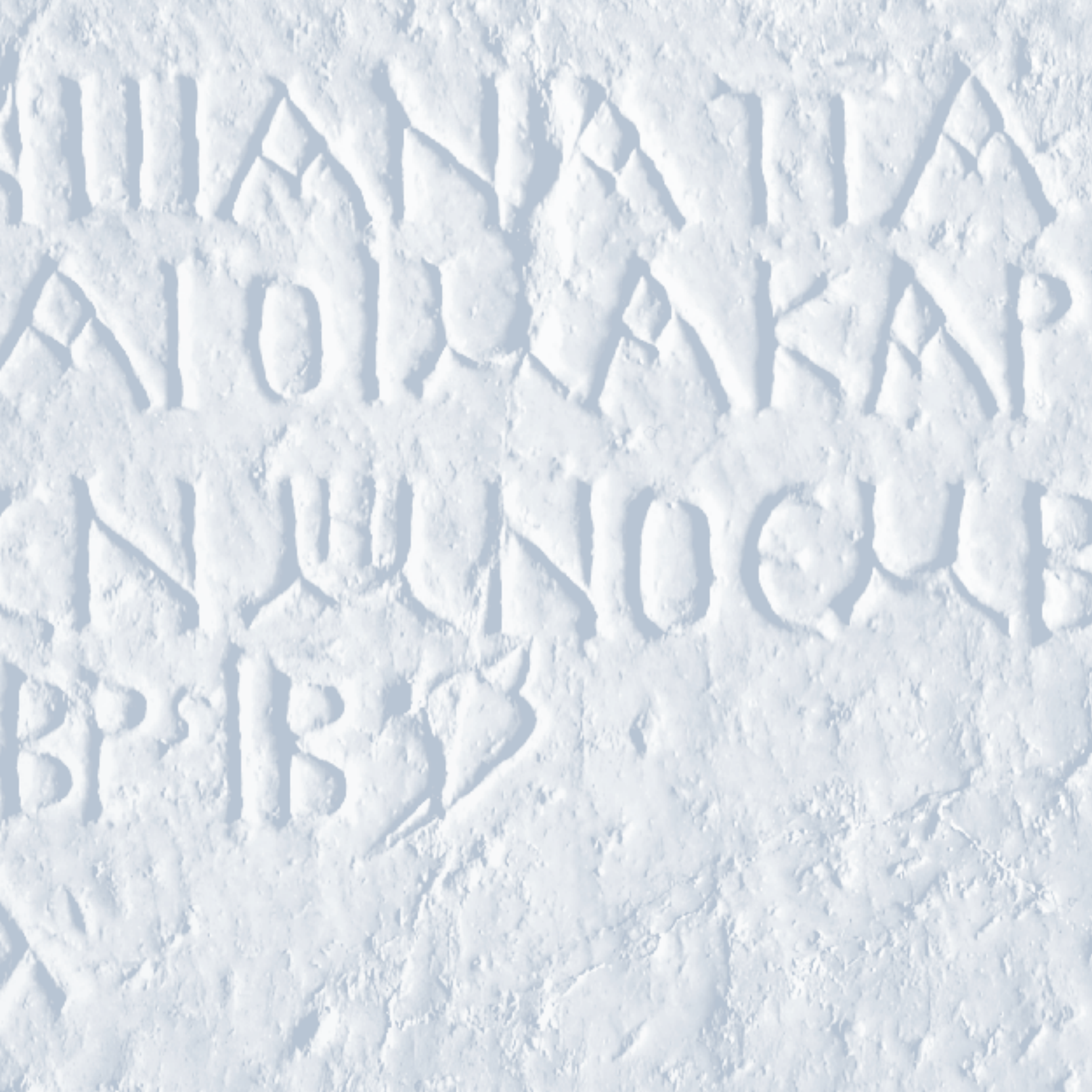
2025

Το ταξίδι
της γραφής

*Writing-
A Graphic Tale*











Το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού τιμήθηκε με το
Βραβείο Μουσείου του Συμβουλίου της Ευρώπης για το έτος 2005
The Museum of Byzantine Culture was awarded the
Council of Europe Museum Prize for the year 2005

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

Λεωφ. Στρατού 2, 546 40 Θεσσαλονίκη
Τηλ. 2313 306 400
www.mbp.gr

Museum of Byzantine Culture

2, Stratou Ave., GR-546 40 Thessaloniki, Greece
Tel. +30 2313 306 400
www.mbp.gr

© 2024 Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού / Museum of Byzantine Culture
Σωματείο Φίλων Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού / Association of the Friends
of the Museum of Byzantine Culture

ISBN: 978-960-9669-15-3

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ 2025 DESK DIARY

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ
WRITING - A GRAPHIC TALE



ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE



ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΦΙΛΩΝ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ASSOCIATION OF THE FRIENDS OF THE MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

Writing is a human invention, a device for representing words and thoughts through symbols traced onto an appropriate material.

As may readily be appreciated, writing played a major role in the development and evolution of civilisation, of arts and letters, and more broadly of human progress down the ages.

Through items selected from the Museum of Byzantine Culture's own collections, this calendar-album presents various manifestations of writing, executed with different materials and different techniques and spanning the years from the Early Christian period to the 19th century – vocal monuments bearing witness to their historical, social and economic contexts.

In tandem with my congratulations to Dr Antigoni Tzitzibassi, may I be permitted to recall the definitive contribution of the Thessalonian brothers Constantine-Cyril and Methodius to the devising and establishment of the third official alphabet of the present-day European Union, the Slavic alphabet, and consequently to the spread of Christianity to the Slavic world, making the treasures of Greek education and Byzantine culture accessible to those peoples.

In the year 863 the Byzantine Emperor Michael III chose Constantine (Cyril was his monastic name), a learned scholar and teacher from Thessaloniki, and his brother Methodius to head a mission to the Slavs of central Europe. In order to translate sacred texts from the Greek and write them down in the old Slavic tongue, he devised a new 38-letter alphabet, with one symbol for each speech sound in the Slavic language; this was the Glagolitic alphabet, from the verb *glagolati*, meaning to speak, and it spread into Central Bohemia southern Poland, Croatia and Bulgaria. In 893 it was replaced in Bulgaria by the Cyrillic alphabet, so named in honour of Constantine-Cyril, based on the majuscule Greek script, which gradually prevailed over the earlier version.

Their contribution is presented comprehensively, with relevant exhibits, in a special section of the Museum's Gallery 4 ("From Iconoclasm to the splendor of the Macedonian and Komnenian dynasties").

With all my heart I wish you a new year of PEACE, HARMONY and SOLIDARITY.

Dr Agathoniki Tsilipakou
Archaeologist
General Director, Museum of Byzantine Culture

Η γραφή είναι μια ανθρώπινη επινόηση για την παράσταση του λόγου και της σκέψης με σύμβολα που σχηματίζονται πάνω στο κατάλληλο υλικό.

Όπως είναι ευνόητο, η γραφή συνέβαλλε τα μέγιστα στην ανάπτυξη και εξέλιξη του πολιτισμού, των γραμμάτων και των τεχνών και ευρύτερα στην πορεία της ανθρωπότητας ανά τους αιώνες.

Στο ημερολόγιο – λεύκωμα που κρατάτε στα χέρια σας παρουσιάζονται με εύστοχο τρόπο, μέσα από μεθοδικά επιλεγμένα εκθέματα και αντικείμενα των Συλλογών του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, ποικίλες εκφάνσεις της γραφής σε διαφορετικά υλικά, με διαφορετικές τεχνικές, διαχρονικά, από την ύστερη αρχαιότητα και τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους μέχρι και τον 19ο αι., που μαρτυρούν τα ιστορικά, κοινωνικά και οικονομικά συμφραζόμενα των λαλούντων αυτών μνημείων.

Αφού συγχαρώ τη συνάδελφο δρ Αντιγόνη Τζίτζιμπάση, θα μου επιτρέψετε να μνημονεύσω την καθοριστική συμβολή των Θεσσαλονικέων αδελφών Κωνσταντίου - Κυρίλλου και Μεθοδίου στην επινόηση και καθιέρωση του τρίτου επίσημου αλφαβήτου της σημερινής Ευρωπαϊκής Ένωσης, του σλαβικού αλφαβήτου και στη συνακόλουθη διάδοση του Χριστιανισμού στον κόσμο των Σλάβων, κάνοντας προσιτούς στους λαούς αυτούς τους θησαυρούς της ελληνικής παιδείας και του βυζαντινού πολιτισμού.

Ο Κωνσταντίνος – μοναστικό όνομα Κύριλλος, φιλόλογος και λόγιος από τη Θεσσαλονίκη, επελέγη στο δεύτερο μισό του 9ου αι. (863) από το βυζαντινό αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ' να ηγηθεί μιας ιεραποστολής, μαζί με τον αδελφό του Μεθόδιο, στους Σλάβους της σημερινής Κεντρικής Ευρώπης. Για την καταγραφή των ιερών κειμένων στην παλαιοσλαβική γλώσσα και τη μετάφρασή τους από την ελληνική επινόησε ένα πρωτότυπο αλφάβητο με 38 γράμματα, δηλαδή ένα γράμμα για κάθε φθόγγο της σλαβικής γλώσσας, το οποίο ονομάστηκε γλαγολιτικό, από το ρήμα *glagolati*, που σημαίνει «ομιλώ». Το αλφάβητο αυτό διαδόθηκε στην Κεντρική Βοημία, στη νότια Πολωνία, στην Κροατία και τη Βουλγαρία. Το 893 αντικαταστάθηκε στη Βουλγαρία από το κυριλλικό αλφάβητο που ονομάστηκε έτσι προς τιμήν του Κωνσταντίνου - Κυρίλλου, το οποίο βασίζεται στη μεγαλογράμματη ελληνική γραφή και το οποίο επικράτησε στους επόμενους αιώνες.

Σε ειδικό χώρο στην αίθουσα 4 («Από την Εικονομαχία στη λάμψη των Μακεδόνων και των Κομνηνών») της μόνιμης έκθεσης του Μουσείου παρουσιάζεται περιεκτικά η προαναφερόμενη συμβολή με σχετικό εποπτικό υλικό.

Δεχθείτε τις εγκάρδιες ευχές μου για μια νέα χρονιά με ΕΙΡΗΝΗ, ΟΜΟΨΥΧΙΑ και ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ.

Αγαθονίκη Τσιλιπάκου

Δρ Αρχαιολόγος

Γενική Διευθύντρια Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού

The Museum of Byzantine Culture's 2025 Calendar, once again published by the Museum's Association of Friends, focuses on writing as illustrated through exhibits in its collections. It is a mark of the Association's steady support for the Museum's achievement of its aims for projecting Byzantine Culture, in accordance with a tradition now going back 26 years. The imaginative text accompanying the illustrations, selected from Museum exhibits, was written by Dr Antigoni Tzitzibassi.

Writing is often a supplementary element inscribed upon the material substance of the objects displayed in the Museum; investing them with a human presence, it brings them to life. The objects literally tell multiple stories, imprinted on their body; the voices of the people who made and used them resound in the letters traced on their surface. For the Byzantines, writing records and transmits the entirety of their complex worldview. The role of writing is a catalyst in the way we read the past through the artefacts in the Museum's showcases.

May this calendar-album inspire each and every one of you to record in its pages countless moments of joy and hope for 2025 and the years to come.

*The Board of Trustees
of the Friends of the Museum of Byzantine Culture*

Το ημερολόγιο του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού για το 2025 εκδίδεται και φέτος από το Σωματείο των Φίλων του Μουσείου και έχει ως θέμα τη γραφή όπως αναδεικνύεται μέσα από τα εκθέματα των συλλογών του. Η έκδοση σηματοδοτεί την διαρκή στήριξη του Σωματείου στην εκπλήρωση των στόχων του Μουσείου για την προβολή του Βυζαντινού Πολιτισμού σύμφωνα με μία παράδοση η οποία μετρά 26 χρόνια. Το ευρηματικό κείμενο, το οποίο συνοδεύει την πλούσια εικονογράφηση με εκθέματα από τις συλλογές του Μουσείου, συνέταξε με φροντίδα η Δρ. Αντιγόνη Τζίτζιμπάση.

Η γραφή αποτελεί συχνά συμπληρωματικό στοιχείο που αποτυπώνεται πάνω στην ύλη των αντικειμένων που εκτίθενται στο Μουσείο. Η γραφή ζωντανεύει τα αντικείμενα επενδύνοντάς τα με την ανθρώπινη παρουσία. Τα εκθέματα κυριολεκτικά αφηγούνται πολλαπλές ιστορίες αποτυπωμένες στο σώμα τους. Οι φωνές των ανθρώπων που τα κατασκεύασαν και τα χρησιμοποίησαν αντηχούν στα γράμματα που χαράχθηκαν στην επιφάνειά τους. Για τους Βυζαντινούς η γραφή αποτυπώνει και διαδίδει το σύνολο της πολύπλοκης κοσμοθεωρίας τους. Ο ρόλος της γραφής στον τρόπο που διαβάζουμε το παρελθόν μέσα από τα αντικείμενα στις προθήκες του μουσείου αναδεικνύεται σε καταλύτη.

Ευχόμαστε σε όλους και όλες το λεύκωμα-ημερολόγιο να γίνει αφορμή να καταγραφούν στις σελίδες του αναρίθμητες στιγμές χαράς και ελπίδας για το 2025 και τα χρόνια που θα ακολουθήσουν.

*Το Διοικητικό Συμβούλιο
του Σωματείου των Φίλων
του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού*





Το ταξίδι της γραφής

Η γραφή, συμβολικό σύστημα καταγραφής, αποθήκευσης και απομνημόνευσης της ανθρώπινης σκέψης, πρωτοεμφανίζεται στην περιοχή της Μεσοποταμίας πριν περίπου 3.500 χρόνια με αρχικά κύριο σκοπό την καταγραφή οικονομικών συναλλαγών και την τήρηση αρχείων. Αυτή η ευφυής επινόηση του ανθρώπου που μετατρέπει την ακουστική πληροφορία του προφορικού λόγου σε γραπτή, οπτική –διατηρώντας την στον χώρο και στον χρόνο– έχει συμβάλει καθοριστικά στην πρόοδο του πολιτισμού μας.

Η χρήση της γραφής, περιορισμένη αρχικά ανάμεσα στους επικεφαλής των κοινωνιών όπου δημιουργείται –στους ηγέτες κοσμικής και θρησκευτικής εξουσίας– ακατανόητη για τους απλούς ανθρώπους, φορτίζεται σε διάφορες αρχαίες λατρείες και με μαγικά χαρακτηριστικά. Αναμφισβήτητη είναι η επίδραση της γραφής στις μεγάλες μονοθεϊστικές θρησκείες του ιουδαϊσμού και του χριστιανισμού. Δέκα εντολές γραμμένες σε πλάκες παραλαμβάνει ο Μωυσής ενώ το Ευαγγέλιο με τα κείμενα της Παλαιάς και Καινής Διαθήκης, φορέας θεολογικών ιδεών, είναι το κύριο μέσο με το οποίο εδραιώνεται η νέα θρησκεία. Το Ευαγγέλιο με τον ιερό γραπτό του λόγο αποτυπώνεται στη βυζαντινή τέχνη σε διάφορες παραστάσεις όπως με τον Χριστό-Παντοκράτορα, προφήτες και αγίους να το κρατούν, απόστολοι να γράφουν τα κείμενά του ενώ στις συμβολικού περιεχομένου παραστάσεις με την «Ετοιμασία του Θρόνου» και τις Οικουμενικές Συνόδους το Ευαγγέλιο εικαστικά αντιπροσωπεύει τον μη παρόντα Χριστό.

Ανατρέχοντας σύντομα στις μορφές της γραφής διαπιστώνουμε ότι παρουσιάζει μια εξαιρετικά αργή εξελικτική πορεία. Έτσι, από την εικονογραφική γραφή –που θεωρείται η αρχαιότερη– όπου κάθε σύμβολό της είναι μια εικόνα ή ένα σχέδιο, περνάμε στην ιδεογραφική όπως η αρχαία αιγυπτιακή, όπου κάθε

σύμβολο είναι μια λέξη ή μια έννοια, στη συνέχεια, στη συλλαβογραφική όπως η γραμμική Α' και Β' του μινωικού και μυκηναϊκού πολιτισμού, όπου κάθε σύμβολο είναι μια συλλαβή και τέλος, στη φθογογραφική όπου κάθε σύμβολό της είναι ένας ξεχωριστός φθόγγος.

Στο ελληνικό αλφαβητικό σύστημα γραφής κάθε σύμβολο-γράμμα αποδίδει έναν φθόγγο –σύμφωνο ή φωνήεν– και έχει δημιουργηθεί κάτω από την επίδραση των σημιτικών λαών της Ανατολικής Μεσογείου, ιδιαίτερα των Φοινίκων. Η ελληνική γραφή, με την καινοτομία της προσθήκης των φωνηέντων, εμφανίζεται πλήρως διαμορφωμένη ήδη από τα μέσα του 8ου αι. π.Χ., την εποχή του πρώτου μεγάλου αποικισμού. Γνωρίζει αρκετές τοπικές παραλλαγές –που εκφράζουν τοπικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά– και μέσω των ελληνικών αποικιών στην ιταλική χερσόνησο επηρεάζει σημαντικά το λατινικό αλφάβητο. Τον 5ο αι. π.Χ. το πιο εξελιγμένο ιωνικό αλφάβητο της Μ. Ασίας γίνεται πανελλήνιο και διαδίδεται έτσι σε όλο τον ελληνικό χώρο ένα κοινό αλφάβητο σε μεγαλογράμματη γραφή που γνωρίζει μεγάλη διάρκεια ζωής, επηρεάζοντας τόσο το λατινικό αλφάβητο που κυριαρχεί στον δυτικό κόσμο όσο και αργότερα, στη βυζαντινή εποχή, το κυριλλικό αλφάβητο των σλαβικών λαών.

Η ελληνική γραφή στη μεγαλύτερη διάρκεια της εξελικτικής της πορείας είναι συνεχής, δηλαδή χωρίς χωρισμό των λέξεων, και εμφανίζεται με δυο βασικούς τύπους. Στον πρώτο, τη μεγαλογράμματη, όλα τα γράμματα είναι κεφαλαία και αναπτύσσονται ανάμεσα σε δυο νοητές παράλληλες γραμμές. Η γραφή αυτή κυριαρχεί από την αρχαιότητα έως και τον 8ο-9ο αι. μ.Χ. Ο δεύτερος τύπος και εξέλιξη του πρώτου είναι η μικρογράμματη. Στη γραφή αυτή σε ορισμένα γράμματά της οι κεραίες τους προεκτείνονται προς τα πάνω και κάτω, πέρα από τα όρια των διάστιχων, συχνά με απείθαρχη μορφή, παρουσιάζοντας πολλές επιμέρους διαφοροποιήσεις και ιδιαιτερότητες, ώστε οι παλαιογράφοι, οι ειδι-

κοί της γραφής, να αναγνωρίζουν ποικίλες ομάδες γραφών με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Σταδιακά η μικρογράμματη γραφή επικρατεί επειδή παρουσιάζει δυο σημαντικά πλεονεκτήματα: την εξοικονόμηση χώρου στην επιφάνεια γραφής και τη μεγαλύτερη ταχύτητα γραφής καθώς επιτρέπει τη συνεχόμενη κίνηση του χεριού, ιδιαίτερα στη γραφή με τη μελάνη.

Αν και στη βυζαντινή εποχή επικρατεί η μικρογράμματη γραφή η αρχαιότερη μεγαλογράμματη εξακολουθεί να επιβιώνει έως τον 19ο αι. Για κείμενα πάνω σε σκληρή επιφάνεια όπως ο λίθος, συνήθως προτιμάται καθώς τα γράμματά της σχεδιάζονται ευκολότερα σε αντίθεση με την πιο απαιτητική μικρογράμματη. Κατά τη μεταβυζαντινή εποχή επιγραφές σε λίθο αλλά και σε τοιχογραφίες και σε εικόνες μέσα στις εκκλησίες εξακολουθούν να γράφονται σε αρχαιοπρεπή, μεγαλογράμματη γραφή, κυρίως για λόγους έμφασης, απηχώντας όμως και έναν συντηρητισμό που ενδεχομένως σχετίζεται με τις ιστορικοκοινωνικές συνθήκες της εποχής.

Τα γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου χρησιμοποιούνται επίσης στη βυζαντινή αυτοκρατορία ως ταχυγραφικά σύμβολα τόσο στη χρονολόγηση όσο και για τη μέτρηση του βάρους, της χωρητικότητας, ή ακόμη ως ειδική σήμανση όπως σε αρχιτεκτονικά γλυπτά, προκειμένου να ελεγχθεί η διαδικασία μεταφοράς και σωστής τοποθέτησής τους. Το αλφαβητικό αριθμητικό σύστημα στο οποίο κάθε γράμμα συμβολίζει έναν αριθμό όπου α'=1, β'=2 κ. ο. κ. πρωτοεμφανίζεται ήδη στον 3ο αι. π.Χ. και επιβιώνει ως τον 19ο αι.

Μελετώντας την εξέλιξη της ελληνικής γραφής οφείλουμε επίσης να έχουμε υπόψη τη δυνατότητα γραφής και ανάγνωσης του πληθυσμού και τη μεγάλη διακύμανση του επιπέδου μόρφωσής του από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες ως τα μεταβυζαντινά χρόνια. Μέσα σε αυτό το ευρύ πλαίσιο σημαντικό ρόλο παίζει ο γραφέας και η προσωπικότητά του τόσο για τα επίσημα,

κοσμικά, θρησκευτικά κείμενα όσο και για τα ανεπίσημα, ιδιωτικά αλλά και τα λογοτεχνικά. Ο γραφέας μπορεί να είναι είτε λόγιος μορφωμένος που ανήκει στην πνευματική ελίτ, είτε επαγγελματίας, συχνά δούλος, ή ακόμη και ελεύθερος επαγγελματίας που προσφέρει τις υπηρεσίες του έναντι αμοιβής. Κατά τη βυζαντινή εποχή συχνά είναι μοναχός στα βιβλιογραφικά εργαστήρια (λατ. *scriptoria*) που αναπτύσσονται στα μοναστικά κέντρα της πρωτεύουσας όπως στη Μονή Στουδίου, και σε άλλα περιφερειακά κέντρα της αυτοκρατορίας στο Σινά, στην Κύπρο και στην Ιταλία. Αυτά τα βιβλιογραφικά εργαστήρια με την αντιγραφή παλαιότερων χειρογράφων συμβάλλουν σε πολύ μεγάλο βαθμό στη διάσωση κειμένων της αρχαίας γραμματείας και στη βυζαντινή αναγέννηση του 9ου-10ου αι. Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης βιβλιογραφικά εργαστήρια αντιγραφής χειρογράφων εξακολουθούν να δραστηριοποιούνται σε διάφορα μοναστικά κέντρα όπως στο Άγιο Όρος και στη Μονή Εικοσιφοίνισσας στο Παγγαίο.

Κομβικής σημασίας για την εξέλιξη της γραφής είναι η εφεύρεση της τυπογραφίας τον 15ο αι. - οπότε ξεκινά η αποτύπωσή της με τεχνικά μέσα σε μαζική παραγωγή και η επικράτησή της τους επόμενους αιώνες στον δυτικό κόσμο. Σε αρκετά μοναστήρια συνεχίζουν ωστόσο και τον 17ο-18ο αι. την παράδοση της παραγωγής χειρόγραφων λειτουργικών κυρίως βιβλίων. Από τα μέσα του 19ου αι. η ελληνική γραφή κάτω από την επίδραση των έντυπων βιβλίων που τυπώνονται στα τυπογραφεία της Δύσης όπως στη Βενετία, αποκτούν νεοκλασική μορφή, κρατώντας όμως επαφές με τη βυζαντινή παράδοση. Η σημερινή τυπογραφική γραφή της ελληνικής γλώσσας έχει τις ρίζες της στη μικρογράμμη βυζαντινή γραφή του 9ου αι. σε συνδυασμό με τα κεφαλαία γράμματα της αρχαιότερης μεγαλογράμματης. Η ελληνική γλώσσα ως ζώσα μαζί με τη γραφή της δεν παύει ωστόσο να εξελίσσεται.

Ο αποκαλούμενος βυζαντινός πολιτισμός από τις απαρχές του ως την επικράτηση της νέας τεχνολογίας της τυπογραφίας, έχει δημιουργήσει διάφορα είδη χειρόγραφων κειμένων: επίσημα κρατικά και εκκλησιαστικά έγγραφα, λογοτεχνικά, ιδιωτικά αλλά και πρόχειρα χαράγματα σε σκληρή επιφάνεια (*graffiti*). Στη γραφή αυτών των κειμένων αποτυπώνεται είτε η λόγια, επίσημη γλώσσα είτε η προφορική, καθημερινή, δημώδη του λαού που αναπτύσσεται με ζωντάνια και διαφοροποιείται από την επίσημη στη μορφή, σύνταξη και προφορά. Ανάμεσα στα δυο αυτά άκρα σώζονται κείμενα με πολλές επιμέρους διαφοροποιήσεις, όλα τους όμως αποτελούν πολύτιμες πηγές πληροφοριών.

Η Θεσσαλονίκη, διαχρονικά αστικό κέντρο, διαθέτει αρκετά ενεπίγραφα, «ομιλούντα» μνημεία, που ως άμεσες ιστορικές πηγές μάς δίνουν ποικίλες πληροφορίες για την εποχή τους. Μέσα από επιλεγμένα αντικείμενα των συλλογών μας όπως επιγραφές σε μάρμαρο, μέταλλο, πηλό, ύφασμα, ψηφιδωτά, τοιχογραφίες, εικόνες και χειρόγραφους κώδικες σε περγαμηνή και χαρτί, θα παρακολουθήσουμε την ελληνική γραφή και τις μεταμορφώσεις της από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες ως τον 19ο αι., φωτίζοντας αρκετές ιστορίες από αυτό το ταξίδι.

Ξεκινάμε από τα υλικά γραφής που στην ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα είναι ο λίθος, το δέρμα, τα όστρακα, δηλαδή θραύσματα κεραμικών αγγείων, το ύφασμα. Το πιο συνηθισμένο όμως υλικό γραφής ως τον 6ο αι. μ.Χ. είναι οι ξύλινες πινακίδες επιστρωμένες με κερί, γνωστές με διάφορες ονομασίες όπως γραμματείων, δελτίον, πινακίς (λατ. *tabula*), στις οποίες μπορούν να σβήνουν και να ξαναγράφουν δημόσια και ιδιωτικά έγγραφα, λογοτεχνικά κείμενα, πωλητήρια, επιστολές, ακόμη και μαθητικές ασκήσεις. Οι πινακίδες αυτές μπορεί να είναι μεμονωμένες ή συνενωμένες σε δίπτυχα, τρίπτυχα ή πολύπτυχα. Τα πιο επίσημα έγγραφα όπως νόμοι, αποφά-

σεις αλλά και σημαντικά ιδιωτικά γράφονται σε ξύλινες πινακίδες που λευκαίνονται με ασβέστη ή γύψο, γνωστά ως λευκώματα. Πρόκειται για φθαρτό υλικό και για αυτό με ελάχιστα σωζόμενα παραδείγματα που αναφέρονται όμως σε γραπτές πηγές όπως σε σημαντική επιγραφή της συλλογής μας.

Άλλο συνηθισμένο υλικό γραφής είναι ο πάπυρος, από το ομώνυμο φυτό της Αιγύπτου, που στην αιγυπτιακή γλώσσα σημαίνει «βασιλικός». Σταδιακά, γύρω στον 4ο αι. μ.Χ., ο εύθρυπτος πάπυρος αρχίζει να αντικαθίσταται πιο συστηματικά από την περγαμηνή –επεξεργασμένο δέρμα ζώου– που πήρε την ονομασία του από τη φημισμένη για τα επεξεργασμένα δέρματά της πόλη Πέργαμο της Μ. Ασίας. Καθώς όμως αλλάζει το υλικό γραφής αλλάζει και η μορφή της επιφάνειας γραφής. Έτσι, από τον κύλινδρο, γνωστό και ως ειλητάριο, κατασκευασμένο από φύλλα παπύρου που συνήθως τυλίγονται, περνάμε στον κατασκευασμένο από περγαμηνή κώδικα που συναποτελείται από εύκολα διπλωμένα και συραμμένα τεύχη, στη μορφή του γνωστού μας βιβλίου. Στα υστεροβυζαντινά κυρίως χρόνια, οι περγαμηνοί κώδικες αντικαθίστανται για οικονομικούς λόγους από τους χαρτώους, δηλαδή κώδικες από χαρτί.

Ανάλογα με τον τρόπο που έχει αποτυπωθεί η γραφή διακρίνεται σε διάφορες κατηγορίες με πιο σημαντικές: την εγχάρακτη, που χαράσσεται σε σκληρό υλικό, τη γραπτή, όταν έχει προστεθεί με χρώμα πάνω στην επιφάνεια γραφής όπως στα χειρόγραφα, στις τοιχογραφίες και στις εικόνες, τη στικτή όπου τα γράμματα σχηματίζονται από επάλληλες στιγμές, συνηθισμένη σε μεταλλικά αντικείμενα και την εμπίεστη, όταν τα γράμματα έχουν αποτυπωθεί με τη βοήθεια σφραγίδας, συνήθως εμπορικού χαρακτήρα. Η τελευταία απαντά σε διάφορα αντικείμενα όπως αμφορείς, κεραμικές κούπες και λυχνάρια, αποτελώντας λόγω της δυνατότητας αναπαραγωγής του ίδιου σύντομου κειμένου, μια ιδιότυπη μορφή τυπογραφίας.

Τα εργαλεία γραφής είναι ο στύλος, μικρή μεταλλική, ξύλινη ή οστέινη ράβδος με αιχμηρή τη μια άκρη και πεπλατυσμένη την άλλη ώστε αυτός που τον χρησιμοποιεί να χαράσσει από τη μια μεριά στις ξύλινες κηρωμένες πινακίδες και να σβήνει από την άλλη, ισιώνοντας την κηρωμένη επιφάνεια. Για τις σκληρές επιφάνειες όπως ο λίθος, είναι μεταλλικά εργαλεία: η σμίλη, το βελόνι και το καλέμι. Για τη γραφή με μελάνη σε πάπυρο, περγαμηνή ή χαρτί χρησιμοποιείται ο κάλαμος ή γραφίς, μικρό καλάμι με αιχμηρή και σχισμένη κατά μήκος άκρη και το κονδύλιον, πένα από φτερό πουλιού. Η μελάνη, με χρώμα μαύρο, καστανό, γκρι, ή κόκκινο, πράσινο ή γαλάζιο για τα αρχικά γράμματα και τους τίτλους και πιο σπάνια χρυσό ή ασημί και αποτελούμενη από χρωστική ουσία όπως καπνιά, ανακατωμένο με νερό, κόμμα, και μεταλλικά άλατα φυλάσσεται σε μελανοδοχείο, γνωστό ως καλαμάριον. Μαζί με άλλα σύνεργα γραφής όπως μαχαίρι, ελαφρόπετρα, ψαλίδι, διαβήτη, σφουγγάρι –για το σβήσιμο των λαθών– και κανόνας για την ευθυγράμμιση των γραμμών, απεικονίζονται σε ενδιαφέρουσες μικρογραφίες χειρογράφων, εικόνες και χαρακτηριστικά των συλλογών μας με παραστάσεις των Ευαγγελιστών την ώρα της εργασίας τους.

Πριν ξεκινήσουν το γράψιμο του κειμένου σε σκληρή επιφάνεια γίνεται η προετοιμασία της επιφάνειας γραφής με λείανση. Στη συνέχεια, για την αποφυγή λαθών ακολουθεί η σήμανση της επιφάνειας με χαρακτές γραμμές-οδηγούς οριζόντιες και κάθετες, μετρήσεις και χρήση γεωμετρικών οργάνων προκειμένου να υπολογιστεί η έκταση του κειμένου, το διάστιχο και οι τίτλοι. Σε κάποιες επιγραφές το κείμενό τους φαίνεται να έχει χαραχτεί βιαστικά, χωρίς προετοιμασία, δίνοντας την εντύπωση αυθόρμητης γραφής και αποτελούν προϊόντα χαμηλότερης ποιότητας. Σε μερικές περιπτώσεις η παραγγελία για το κείμενο είναι διαφορετικής έκτασης από την επιφάνεια που έχει προετοιμαστεί, στοιχείο που μας

επιτρέπει να υποθέσουμε ότι στα διάφορα εργαστήρια η επιφάνεια γραφής ετοιμαζόταν εκ των προτέρων.

Αυτά τα στάδια προετοιμασίας της επιφάνειας γραφής διακρίνονται σε αρκετές επιγραφές της συλλογής μας. Δεν γνωρίζουμε αν ο χαρακτήρας του κειμένου είναι και ο συντάκτης του. Στα ιδιωτικά κείμενα όπως οι ταφικές επιγραφές, ο χαρακτήρας πιθανόν έγραφε το κείμενο ακολουθώντας τυποποιημένα κείμενα και συμπληρώνοντας τα στοιχεία που έδινε ο παραγγελιοδότης. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελούν δυο όμοιες επιγραφές του 5ου-6ου αι. της συλλογής μας, πιθανόν αναθήματα δυο στρατιωτών, όπου μετά την τυπική έκφραση υπέρ ευχής χαράχτηκαν τα ονόματά τους. Συχνά παρατηρείται επίσης το φαινόμενο να σβήνουν το παλιό κείμενο και στη θέση του να γράφουν άλλο ή να χρησιμοποιούν και την πίσω όψη της πλάκας ως επιφάνεια γραφής.

Η ίδια προετοιμασία γινόταν και στην επιφάνεια γραφής των χειρογράφων όπου μετά τη λείανση της περγαμηνής και τη συγκρότηση των τευχών ακολουθεί η χαράκωση με οριζόντιες και κάθετες γραμμές, διασταυρούμενες σε διάφορα σημεία. Επίσης δεν είναι σπάνια και τα παλίμψηστα κείμενα (πάλιν ψάω = ξύνω) που γράφτηκαν στη θέση παλαιότερων αφού αποξύστηκε ξανά η περγαμηνή. Και στις δυο περιπτώσεις η επανάχρηση της πρώτης ύλης, του μαρμάρου και της περγαμηνής, γίνεται για οικονομικούς λόγους.

Η γραφή ως προς τη διάταξη του κειμένου διακρίνεται σε αρκετές κατηγορίες: σε ευθύ, δηλαδή από τα αριστερά προς τα δεξιά, σε στοιχηδόν, όπου το κάθε γράμμα βρίσκεται ακριβώς κάτω από το άλλο σε οριζόντιες σειρές από τα αριστερά προς τα δεξιά και τους στίχους να περιέχουν τον ίδιο αριθμό γραμμάτων, γραφή δημοφιλή στα κλασσικά χρόνια. Το αντίθετο, δηλαδή γραφή από τα δεξιά προς τα αριστερά (επί τα λαία = προς τα αριστερά) αποτελεί έως και σήμερα τη φορά γραφής Εβραίων και Αράβων ενώ βουστροφηδόν ονο-

μάζεται η γραφή με εναλλαγή της φοράς των στίχων παρόμοια με τη φορά των βοδιών όταν οργώνουν το χωράφι. Άλλες κατηγορίες γραφής είναι η κιονηδόν ή στηληδόν όπου τα γράμματα μπαίνουν κατακόρυφα σε κάθετες στήλες, εμφανίζεται στις τοιχογραφίες και σήμερα επιβιώνει στις επιγραφές καταστημάτων, η κυκλική γραφή που ακολουθεί τη μορφή του φορέα και απαντά σε πυθμένες αγγείων, δακτυλίδια, νομίσματα και μολυβδόβουλα, και η καρκινική γραφή που διαβάζεται με τον ίδιο τρόπο από αριστερά ή από τα δεξιά, γνωστή από την κρήνη της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη. Από τα υστερορωμαϊκά έως και τα μεταβυζαντινά χρόνια κατά κύριο λόγο χρησιμοποιείται η γραφή σε ευθύ, από τα αριστερά προς τα δεξιά, που εμφανίζεται και στα περισσότερα αντικείμενα των συλλογών μας.

Η ελληνική γραφή στη μεγαλύτερη διάρκεια της πορείας της είναι συνεχής. Ο χωρισμός των λέξεων δεν είχε τη βαρύτητα που δίνουμε εμείς σήμερα στη γραφή και υπήρξε μια αργή εξέλιξη. Συχνά χρησιμοποιούνται σύμβολα, τελείες και παύλες για τον κατά περίπτωση χωρισμό λέξεων και για τη δήλωση συντομογραφιών. Στις παλαιοχριστιανικές ταφικές επιγραφές το πιο συνηθισμένο διακοσμητικό σύμβολο που χρησιμοποιείται και για τον χωρισμό των λέξεων είναι το κισσόφυλλο. Στην αλλαγή των στίχων συνήθως επικρατεί σωστός συλλαβισμός, αποφεύγονται δηλαδή να χωρίζονται οι λέξεις σε λανθασμένα σημεία, ένδειξη των γραμματικών γνώσεων που είχε ο εκάστοτε γραφέας του κειμένου. Οι τόνοι αρχίζουν να εμφανίζονται σποραδικά τον 2ο-3ο αι. στη μεγαλογράμματη γραφή των χειρογράφων αλλά καθιερώνονται συστηματικά με την εμφάνιση της μικρογράμματης γραφής γύρω στα μέσα του 8ου αι. με σκοπό να διευκολύνουν στην ανάγνωση των χειρογράφων κειμένων όπως των εκκλησιαστικών που διαβάζονται καθημερινά. Από επίδραση από τον κόσμο των χειρογράφων ο τονισμός των λέξεων περνά και στις βυζαντινές επιγραφές σε λίθο

όπως τεκμηριώνουν και μαρμάρινες επιγραφές της συλλογής μας. Τα σημεία στίξης που αντιστοιχούν με το δικό μας κόμμα, την άνω τελεία και την τελεία που επίσης διευκολύνουν στην ανάγνωση εμφανίζονται πλήρως στον κόσμο των χειρογράφων μόλις τον 8ο-9ο αι. Αντίθετα, τα πνεύματα εμφανίζονται πολύ νωρίς, ήδη από τους προχριστιανικούς χρόνους, στις επιγραφές σε λίθο.

Στις επιγραφές συχνά είναι τα λάθη που οφείλονται είτε στον αναλφαβητισμό του χαρακτή είτε στην απροσεξία του. Τα πιο συνηθισμένα λάθη αφορούν τα φωνήεντα η, υ, ι και τους διφθόγγους οι, ει, η, που αρχίζουν να προφέρονται ως ι (ιωτακισμός) αλλά και στον δίφθογγο αι που συχνά γράφεται ως ε. Μετά την ολοκλήρωση της τελικής χάραξης το κείμενο ελέγχεται και τυχόν λάθη διορθώνονται με σβήσιμο και ξαναχάραξη, με συμπλήρωση εκτός τους στίχου, ή με διόρθωση με χρώμα. Ενδιαφέρουσα περίπτωση αποτελεί παλαιοχριστιανική επιγραφή της συλλογής μας όπου η διόρθωση των λαθών έχει γίνει με χρώμα που έχει όμως χαθεί και έτσι, βλέπουμε τις αβλεψίες του χαρακτή. Για να διαβάζονται εύκολα τα γράμματα κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες συχνά επιχρωματίζονται συνήθως με κόκκινο ή μαύρο χρώμα που πολλές φορές διατηρείται μέσα στις εγχαράξεις τους.

Οι χαρακτες για να εξοικονομήσουν χώρο και χρόνο χρησιμοποιούν επίσης διάφορες συντομογραφίες όπως το σταυρόσχημο συμπίλημα όπου δεν γράφεται ολόκληρο το όνομα, αλλά μόνο μερικά γράμματα που τοποθετούνται γύρω από τις κεραίες ενός σταυρού. Επίσης χρησιμοποιούν διάφορες βραχυγραφίες όπως αποκοπή, συμπλέγματα και σύμβολα, ιδιαίτερα στη μικρογράμματη γραφή των χειρογράφων με πιο συνηθισμένο τη συνένωση των γειτονικών γραμμάτων ενώ εμφανίζονται ομάδες γραμμάτων που ενώνονται μεταξύ τους σε ποικίλους συνδυασμούς και συμπλέγματα. Συχνά είναι και τα λάθη των αντιγραφών χειρογράφων όπως πα-

ραλείψεις γραμμάτων, λέξεων ή και ολόκληρων στίχων, επαναλήψεις τους, μεταθέσεις τους αλλά και απλοποιήσεις λέξεων και φράσεων.

Πολύ σημαντικές και σπάνιες είναι οι δίγλωσσες επιγραφές σε λίθο, με το ίδιο κείμενο σε ελληνικά και λατινικά ή το αντίθετο, που αποτυπώνουν τις αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στις δυο γλώσσες. Άλλωστε ως τον 7ο αι. η βυζαντινή αυτοκρατορία έχει ως επίσημη γλώσσα και γραφή τη λατινική. Στις δίγλωσσες επιγραφές το κείμενο μπορεί να είναι γραμμένο από δυο διαφορετικά χέρια ή από τον ίδιο χαρακτή αν γνωρίζει καλά και τις δυο γλώσσες. Συχνά το ελληνικό κείμενο προστίθεται ως απόδειξη της ελληνικής παιδείας του παραγγελιοδότη αν και μέσα στη ρωμαϊκή κοινωνία δεν έχουν όλοι το ίδιο επίπεδο κατανόησης της ελληνικής γλώσσας και γραφής. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει δίγλωσση επιγραφή της συλλογής μας του 1ου αι. μ.Χ. όπου το ελληνικό κείμενο αποδίδει τον τρόπο εκφοράς των ρωμαϊκών ονομάτων στην ελληνιστική κοινή, δηλαδή την καθομιλουμένη γλώσσα, την εποχή της επίσκεψης του αποστόλου Παύλου στη Θεσσαλονίκη.

Ως προς το περιεχόμενό τους οι επιγραφές διακρίνονται σε δημόσιες και ιδιωτικές. Οι δημόσιες γίνονται από επαγγελματίες χαρακτες και σχετίζονται με φορείς της κρατικής εξουσίας. Οι ιδιωτικές όπως οι ταφικές, παραγγέλλονται από έναν ιδιώτη και χαράσσονται συνήθως από επαγγελματία. Ειδικότερα, οι παλαιοχριστιανικές επιγραφές σε λίθο δεν έχουν την ποικιλία που συναντάμε στην αρχαιότητα και συνήθως είναι αφιερωματικές, κτητορικές ή ταφικές. Ακολουθούν όμως την ελληνορωμαϊκή παράδοση με επίκληση στη θεότητα και έκφραση ευχαριστιών - συχνά με την τυπική έκφραση υπέρ ευχής - που απαντά και σε άλλα αναθήματα πιστών χριστιανών όπως σε μεταλλικούς σταυρούς και εκκλησιαστικά σκεύη. Εμφανίζονται επίσης νέοι όροι που σχετίζονται με την χριστιανική κοσμοθεωρία όπως κοιμητή-

ριον, ανεπαύθη, και θρησκευτικοί τίτλοι όπως δούλος του θεού, νεοφώτιστος, χριστιανός. Συνήθως αναφέρεται επίσης και το όνομα αυτού που φρόντισε για την ταφή.

Στη βυζαντινή εποχή λίγες είναι - σε σχέση με την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα - οι επιγραφές σε λίθο. Την εποχή αυτή απαντούν λιγοστές κτητορικές επιγραφές στους ναούς, όπως στον ναό της Παναγίας Χαλκέων, και ταφικές, συνήθως σημαντικών εκκλησιαστικών και κοσμικών αξιωματούχων. Σπάνιες επίσης είναι οι έμμετρες ταφικές επιγραφές που μας παραπέμπουν στον μη σωζόμενο ποιητικό λόγο. Σε μερικές επιγραφές σώζονται αφορισμοί και κατάρες για την παραβίασή τους, ως μέσο αποτροπής της τυμβωρυχίας, συνεχίζοντας αντίστοιχες αποτρεπτικές μεθόδους που συναντάμε και σε αρχαιότερες επιγραφές της ύστερης αρχαιότητας.

Όσον αφορά τα χειρόγραφα κείμενα σε περγαμηνή και χαρτί είναι συνήθως λειτουργικά ή θεολογικά και πιο σπάνια, κοσμικού χαρακτήρα, επίσημα έγγραφα ή ακόμη σπανιότερα κείμενα φιλολογικού περιεχομένου. Μια άλλη ειδική κατηγορία κειμένων είναι οι κατάδεσμοι, μαγικά κείμενα που τοποθετούνται συνήθως σε τάφους με σκοπό να μεταφέρουν το μήνυμά τους στους θεούς του Κάτω Κόσμου ή φυλακτά συχνά με ακατάληπτη γραφή που επικαλούνται τη βοήθεια δαιμόνων όπως σε φυλακτό του 3ου αι. μ.Χ. της συλλογής μας. Τέλος, τα χαράγματα (graffiti), αυθόρμητη και πρόχειρη γραφή πάνω σε σκληρή επιφάνεια, μάς δίνουν μια άμεση εικόνα του καθημερινού βίου απλών ανθρώπων που θέλουν να αποτυπώσουν την παρουσία τους.

Σε όλα τα παραπάνω κείμενα δεν γνωρίζουμε το όνομα του χαρακτή ή του γραφέα. Σε κάποιες περιπτώσεις μπορούμε να διακρίνουμε ομοιότητες στη γραφή που οφείλονται στον γραφικό χαρακτήρα. Σε ελάχιστες περιπτώσεις οι γραφείς αποκαλύπτουν την ταυτότητά τους σε σύντομα βιβλιογραφικά σημειώματα όπως

στα τέλη 13ου-αρχές 14ου αι. ο μοναχός Εφραίμ από τη Μονή Εικοσιφοίνισσας Παγγαίου και στα 1638 ο ιερομόναχος Άνθιμος εξ Ιωαννίνων. Μια άλλη ενδιαφέρουσα κατηγορία κειμένων είναι οι υπογραφές των ζωγράφων: ανώνυμοι καλλιτέχνες που μετά τις κατακτήσεις της Αναγέννησης αρχίζουν να υπογράφουν τα έργα τους ξεφεύγοντας έτσι από την αφάνεια. Σε εικόνες της συλλογής μας ζωγράφοι όπως ο Εμμανουήλ Τζάνες, γνωστός και ως Μπουνιαλής, ιερέας από το Ρέθυμνο (περ. 1620-1690), ο Θεόδωρος Πουλάκης, ιερέας από τα Χανιά (περ. 1620-1692), ο Βίκτωρ, ιερέας από τον Ηράκλειο (περ. 1620-1697), ο Εμμανουήλ Λανγκάδης (17ος αι.), ο Ιωαννίκιος, ιεροδιάκονος (19ος αι.) και ο Μητροφάνης, μοναχός από τη Βιζύη της Αν. Θράκης (α' μισό 19ου αι.), υπογράφουν με αυτοπεποίθηση τα έργα τους αποκαλύπτοντας μας τον γραφικό τους χαρακτήρα.

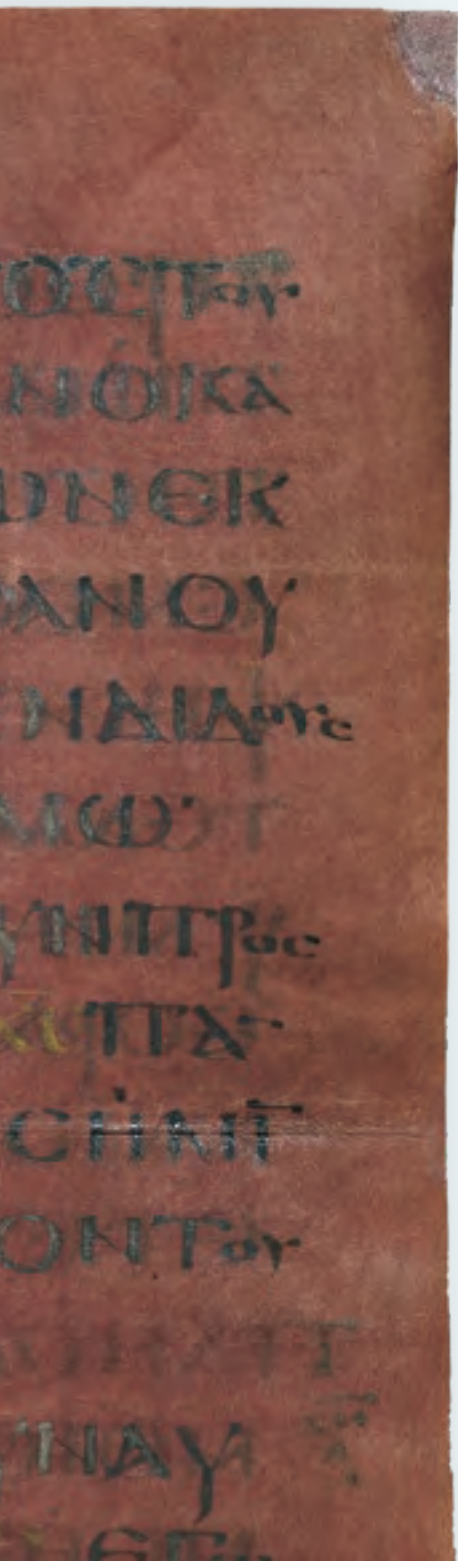
Στα ενεπίγραφα αντικείμενα που εικονογραφούν το φετινό ημερολόγιο διακρίνεται ο μόχθος, η επιμέλεια, η αισθητική καλλιέργεια του εκάστοτε χαρακτή, γραφέα ή καλλιτέχνη αλλά και οι αβλεψίες τους. Τα κείμενά τους φωτίζουν –έστω αμυδρά– την κοινωνία της εποχής τους, διατηρώντας στη μνήμη απλούς ανθρώπους, εμπόρους, επαγγελματίες, τεχνίτες, ζωγράφους, χορηγούς αξιωματούχους, αφιερωτές, ταπεινούς μοναχούς, θρησκευτικούς ηγέτες, συγγενείς άσημων νεκρών, προσκυνητές, στρατιώτες, γυναίκες και παιδιά.

Τα ονόματά τους και οι μικρές τους ιστορίες ταξιδεύοντας μέσα στον χρόνο φτάνουν ως τις μέρες μας καθώς σύμφωνα με τη γνωστή λατινική φράση *scripta manent*, δηλαδή τα γραπτά μένουν. Στη φράση αυτή αποτυπώνεται και η δύναμη της γραφής.

*Δρ Αντιγόνη Τζιτζιμπάση
Αρχαιολόγος
Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού*

ΜΟΝΗΤΤΟΙΕΚ
ΤΟΝ ΘΥΡΑΝ ΟΥ
ΕΛΘΙΝ ΟΥΔΑΥΤΕ
ΦΑΘΟΝΤΙ ΧΥΟ
ΕΙΤΕΒΙΛΑΧΟΥΤ
ΤΟΙΣ ΟΙΣ ΑΜΗ
ΑΝΤΙΜΕΓΩ
ΜΟΝΤΟΥ ΜΟΥΤ
ΣΗΣΑΕΔΩΚΕ
ΥΜΕΝ ΤΟΝ ΑΡΤΟ
ΕΚ ΤΟΥ ΘΥΡΑΝ
ΑΧΩΝ ΤΗΝ ΟΥ
ΑΙΧΗΣ ΤΗΝ

ΙΟΥΚΡΑΝΤ
ΘΥΕΣΤΙ
ΤΑΒΑΤΗΝ
ΤΟΥ ΟΥΡ
ΚΑΙ ΧΟΥ
ΤΩ ΚΟΥ
ΕΙΤΟΝ ΟΥ
ΑΥΤΟΝ
ΤΟΤΕ ΚΟΥ
ΤΟΝ ΑΡΤΟ
ΤΟΝ ΑΛ
ΕΙΤΕΝ ΟΥ
ΤΟΙΣ ΟΙΣ



Writing - A Graphic Tale

Writing, a symbolic system for recording, storing, and preserving the memory of human thought, first appeared in the region of Mesopotamia about 3500 years ago. Initially used for bookkeeping and administrative purposes, this brilliant human invention, which converts the aural information of the spoken word into visible form, thus preserving it spatially and temporally, has been a key element in shaping the progress of our civilisation.

The use of writing, confined at first to the rulers, the civic and religious leaders of the societies within which it developed and incomprehensible to the general populace, was in many ancient cults charged with magical qualities. In the great monotheistic faiths of Judaism and Christianity its influence is beyond dispute. Moses received ten commandments written on tablets of stone, while the Evangelion, the Gospel Book of texts from the Old and New Testaments conveying theological ideas, was the main means through which the new religion spread and took root. The Gospel with its sacred scriptures appears in Byzantine art in various scenes: held by Christ Pantocrator, prophets and saints or with apostles writing their books, while the Gospel Book present in symbolic scenes such as the Hetoimasia (Throne of the Second Coming) and the Ecumenical Councils figuratively betokens the absent Christ.

A brief overview of the various writing systems reveals an extremely slow evolution. Thus, pictography (considered the most ancient), in which every symbol is an image or pictorial sign, gave way first to ideographic scripts (like Ancient Egyptian), where the symbols represent words or concepts, then to syllabic ones like Linear A and B, from the Minoan and Mycenaean world, where each symbol corresponds to a syllable, and finally to phonetic scripts, where each symbol represents a specific speech sound.

The Greek alphabetic script, in which each symbol (letter) represents a speech sound, vowel or consonant, developed under the influence of the Semitic peoples of the Eastern Mediterranean, particularly the Phoenicians. Greek writing, with its innovative addition of vowel sounds, appears as a fully developed script in the middle of the 8th c. BC, the time of the first great wave of colonization. It displays several local variants – which express local cultural features – and via the Greek colonies in the Italian peninsula was a major influence on the Latin alphabet. In the 5th c. BC the more advanced Ionic alphabet used in Asia Minor was adopted as the standard form, giving the whole Greek world a single common alphabet, written in a majuscule script, which proved extremely long-lived. This alphabet influences both the Latin that dominates the Western world and later, in the Byzantine period, the Cyrillic alphabet of the Slavic people.

For much of its history Greek writing was continuous, with nothing separating one word from the next, and was of two types. In the first, the majuscule scripts, all the letters are capitals fully occupying the space between two real or notional parallel lines; this type of writing predominated from Antiquity to the 8th-9th century. The second type, the minuscule scripts, developed from the first; in these the strokes of some letters extend above

or below the letter space, often capriciously, displaying many distinctive individual forms that permit palaeographers to identify various sets of scripts with particular characteristics. Minuscule scripts gradually came to prevail because they offer two important advantages: they are more compact, taking up less space on the writing surface, and can be written faster, especially by a scribe using pen and ink because the hand can move fluidly in a continuous motion.

Although minuscule script predominated throughout the Byzantine age, the older majuscule style continued to survive until the 19th century. It was usually preferred for texts inscribed on hard surfaces like stone, because the letters were easier to cut than the corresponding minuscules. In the post-Byzantine era inscriptions on stone and in mural paintings and icons in churches continued to be written in the older majuscule script, chiefly for the sake of emphasis but also reflecting a conservatism that may well be connected with the historical and social conditions of the time.

The letters of the Greek alphabet were also used in the Byzantine Empire as shorthand symbols for recording dates, for measuring weights and volumes, and for example as craftsmen's marks on architectural sculptures to ensure that they were assembled in the proper order. The alphabetic numeral system in which each letter stands for a number, where $\alpha' = 1$, $\beta' = 2$ and so on, first appeared in the 3rd c. BC and remained in use until the 19th century.

Any account of the history of Greek writing must also consider the population's general ability to read and write and the tremendous fluctuations in degree of literacy and levels of education from the Early Christian centuries to the post-Byzantine period. Within that broad framework a significant role was played by the scribe and his personality, both with regard to formal secular

and religious texts and to unofficial, personal and literary ones. Scribes might be scholarly members of the intellectual elite, trained slaves, or free men offering their services for a fee. In the Byzantine age they were often monks working in the scriptoria that flourished in monasteries in the imperial capital, such as the Studium, and in other regional monastic centres in Sinai, Cyprus and Italy. These workshops, where older manuscripts were copied, played a crucial role in the preservation of texts of classical literature and works of the Byzantine renaissance (9th-10th c.). After the Fall of Constantinople monastic scriptoria continued to flourish in centres like Mount Athos and monasteries like the Eikosiphoinissa on Mount Pangaion.

A crucial turning point in the evolution of writing came in the 15th century with the invention of the printing press, which permitted the mechanical mass production of written texts. Although printing became the norm in the Western world over the following centuries, many monasteries retained the tradition of manuscript production, especially for liturgical books, until the 17th or 18th century. By the middle of the 19th century, under the influence of books printed in the West, e.g. in Venice, Greek script had acquired a neoclassical form while still retaining links with Byzantine tradition. The fonts used for the Greek language today have their roots in the Byzantine minuscule script of the 9th c. and the older majuscule script. Meanwhile, the living Greek language continues to evolve, along with the script in which it is written.

Before the invention of the printing press Byzantine culture had, from its earliest days, produced different kinds of manuscript texts: official state and ecclesiastical documents, literary and personal texts, even spontaneous graffiti. The script in which these texts are written reflects either the formal scholarly language or the

everyday speech of the people, which evolved like a living being and moved away from the literary language in form, syntax and pronunciation. Surviving texts preserve many variants between these two extremes, all of which are invaluable sources of information.

Thessaloniki, an urban centre from its very founding, has inscribed records of many kinds, “speaking” monuments which, as direct historical sources, provide a variety of information about their time. Through selected items in our collections, among them inscriptions on marble, metal, clay and cloth, in mosaics, murals, icons, and manuscript codices on parchment or paper, we shall follow Greek writing and its transformations from the earliest Christian years to the 19th century, illuminating a number of individual stories along the way.

Our starting point is the writing materials used, which in Greco-Roman Antiquity included stone, animal skins, potsherds (ostraka) and cloth. Up until the 6th century, however, the most common writing surface of all was the wax tablet (Gk. *deltion* or *pinakis*; Lat. *tabula*), made of wood coated with beeswax, which could be used and re-used for public and private documents, literary texts, bills of sale, correspondence, even school exercises. These tablets could be single or have two or more leaves (diptychs, triptychs, polyptychs). The most official documents – laws, edicts, rulings – and important personal notices were written on boards chalked or painted white (Gk. *leukoma*; Lat. *tabula dealbata*, from *albus*, white, whence we derive our word “album”). These were perishable materials, and so very few examples have survived, but such tablets are mentioned in written sources, including an important inscription in our own collection.

Another common writing material was papyrus, made from an Egyptian water reed whose name in that language meant “royal”. Gradually, in about the 4th cen-

tury, this fragile material began to be replaced by parchment, made from the specially prepared skins of animals, (primarily, sheep, goats and calves; the name derives from that of the ancient city of Pergamum which was famous for its dressed skins. Meanwhile, as the medium changed so too did the form of the writing surface. Thus, the papyrus scroll (joined sheets of papyrus rolled into a cylinder) was replaced by the codex, made from sheets of parchment, which could readily be folded into quires and stitched together, forming a book with separate pages like those we know today. By the Late Byzantine period paper was increasingly replacing parchment for codices, chiefly for reasons of cost.

The manner in which the writing was executed is also described by specific different terms: engraved or incised when cut into a hard material, inscribed when painted with a coloured fluid on the writing surface, as in the case of manuscripts, murals and icons, punched when the letters are formed by dots, common on metal objects, and impressed when the letters are stamped by means of a seal, usually of a commercial nature. This last method, which was used on things like amphoras, pottery cups and clay lamps, constitutes a form of printing, since it enables the repeated production of the same brief text.

The instrument used for writing on a wax tablet was the stylus, a small rod made of metal, bone or wood, with one end sharpened to a point (for tracing the letters onto the wax) and the other flattened like a spatula (to smooth the wax, erasing earlier writing and preparing the surface for re-use). For hard surfaces like stone, various types of metal engraving tools (points and chisels) were used. For writing with ink on papyrus, parchment or paper the scribe would use a reed pen, made from a length of reed with a nib formed by sharpening and slitting the tip, or a quill, made from a flight feather

of a large bird (e.g. a goose). Inks – black, brown or grey, red, green or blue (for initial letters and headings), and more rarely gold or silver – were made from pigments (e.g. soot) mixed with water, mineral salts and a natural gum thickener and kept in ink-pots. Together with other necessary implements – knife, pumice stone, scissors, compass, sponge (to erase mistakes) and ruler (for drawing straight lines) – these things are depicted in manuscript illuminations, icons and engravings in our collection, in scenes of the Evangelists engaged in writing their Gospels.

Before a text is inscribed on a hard medium the surface must be rendered perfectly smooth. Then, in order to avoid errors, horizontal and vertical guidelines are traced on it, careful measurements made, and geometrical instruments used to work out the space required for the text, the interlineations and the headings. In some inscriptions the work seems to have been hastily executed, without preliminary preparation, resulting in products of inferior quality. In some cases the commissioned text does not match the size of the prepared surface, suggesting that in those workshops the writing surfaces were prepared ahead of time.

These preparatory stages are readily discerned in many of the inscriptions in our collection. We do not know whether the engraver was also the author of the text. In private inscriptions, such as those on tombstones, the stone-cutter may well have followed a standard template, filling in the details supplied by the commissioner; this is clearly the case with a pair of matching inscriptions (5th-6th c.) in our collection, presumably votive offerings made by two soldiers, whose names were added to the tablet after the ritual benisons. Another common phenomenon is the re-use of a writing surface either by erasure and replacement of an older text with a new one (palimpsest, from Gk. *palin*, again, and *psao*/pses-

tos, rub/rubbed smooth) or by using the other side of a stone tablet or wooden panel.

The same sort of preparation preceded the writing of a manuscript: after the parchment had been scraped smooth and folded into quires, horizontal and vertical lines were traced onto the pages, intersecting at various points. Also, it is not rare for palimpsest texts to be erased and the parchment used again. In both cases the re-use of the material, marble or parchment, was dictated by reasons of economy.

In terms of lay-out the commonest writing styles are straight left to right and stoichedon (“aligned”), where each letter is placed precisely beneath the one above in horizontal lines with the same number of letters in each – a style particularly popular in the Classical period. The reverse, i.e. writing from right to left, is still used in writing Hebrew and Arabic, while the term boustrophedon (“as the ox turns”) describes a style in which the direction of the writing alternates with each line, in the manner of an ox ploughing a field. Inscriptions may also be written kionedon, i.e. in vertical columns (Gk. kion = column), as seen in mural paintings and even today in shop signs; in a circle, following the shape of the object, e.g. around a ring or the bottom of a cup or the rim of a coin or seal; or in palindromic form, reading the same backwards as forwards, exemplified by the inscription on the holy water font in Hagia Sophia in Constantinople. From Late Roman times onwards texts were normally written left to right, as seen in most of the items in our collections.

For most of its history Greek writing was continuous. Word separation was not given the importance it is today and the practice was slow in developing. Symbols, dots and dashes were often used to divide words or to mark an abbreviation. On Early Christian funerary inscriptions the commonest decorative symbol separating

words is the ivy leaf. Word breaks at the ends of lines generally follow the correct rules for syllabification, evidence of the scribe’s grammatical proficiency. Accents begin to appear sporadically in the 2nd-3rd c. in manuscripts written in the majuscule script of the time; with the emergence of minuscule script around the middle of the 8th c. they came to be used systematically, as an aid to reading manuscript texts such as the liturgical works that were read aloud daily. From manuscript texts the use of accents spread to Byzantine inscriptions on stone, as evidenced by the marble inscriptions in our collection. Punctuation marks corresponding to our comma, semi-colon and full stop, which also helped the reader, were also first introduced into manuscripts in the 8th-9th century; the breathing marks, by contrast, had been in use in inscriptions on stone since pre-Christian times.

Inscriptions not infrequently contain errors, due either to the illiteracy of the engraver or to inattention on his part. The commonest errors concern the vowels eta, upsilon and iota (η, υ, ι), the diphthongs οι and ει, which were beginning to be pronounced like the iota (iotalism), and the diphthong αι, which was often written as ε (epsilon). Once the inscription was completed it was checked for errors and these were corrected by erasing and re-cutting, by adding the correction in the margin, or by painting the correction in. An example of this last method is furnished by an Early Christian inscription in our collection, from which, however, the paint has worn off, exposing the stone-cutter’s lapse. In the Early Christian centuries letters cut into stone were quite commonly painted red or black to make the inscriptions easier to read, and often they retain traces of this paint.

A type of shorthand was often used in inscriptions as a means of economising space and saving time; one common example is the cruciform contraction of names, in which, rather than being fully spelled out, they are

rendered by a few key letters placed around the arms of a cross. Scribes also used various abbreviations, ligatures and symbols, especially in the minuscule script used for manuscripts, the commonest being fusions of adjacent letters or groups of letters combined in various ways. Errors were also frequently made in the copying of manuscripts, including omissions, repetitions or transpositions of letters, words or whole lines, and simplifications of words and sentences.

Bilingual inscriptions on stone, with the same text in both Greek and Latin (which until the 7th c. was the official language, spoken and written, of the Byzantine Empire), are as important as they are rare. Bilingual inscriptions may be the work of a single stone-cutter, if he was proficient in both languages, or of two different craftsmen. Often the Greek text was added to show that the commissioner of the work was familiar with the language, for in Roman society not everyone had the same degree of competence in spoken and written Greek. One exceptionally interesting piece in our collection is a bilingual inscription from the first century AD in which the Greek text renders the pronunciation of Roman names in the Hellenistic Koine, the common spoken language of the time of St Paul's visit to Thessaloniki.

The content of an inscription may be public or private. Public inscriptions were executed by professional stonecutters and relate to agencies of the state. Private inscriptions, such as tombstones, were ordered by private persons, usually from a professional craftsman. While Early Christian inscriptions on stone are less varied than those from Antiquity, being generally votive, patronal or funerary, they still follow Greco-Roman tradition with an invocation to the divinity and a expression of gratitude – often in the ritual behest for a blessing – as found in other votive offerings such as metal crosses and ecclesiastical utensils. New expressions also appear, words and

phrases connected with the Christian world-view such as κοιμητήριον (cemetery) and ανεπαύθη (resting [in the Lord]), and religious designations like δούλος του θεού (servant of God), νεοφώτιστος (newly-illuminated, newly-baptised), and χριστιανός (Christian). Usually, too, the name of the person who attended to the burial is also recorded.

In general, inscriptions on stone are far fewer in the Byzantine age than in Greco-Roman Antiquity. From that period there survive a handful of patronal inscriptions in churches, such as that in Panaghia Chalkeon, and some funerary tablets, usually commemorating important ecclesiastical and secular officials. Rare, too, are metric funerary inscriptions, reflecting the period's lost poetic discourse. Some inscriptions contain imprecations and curses as a means of discouraging grave-robbers, continuing similar ancient practices seen in older inscriptions from Late Antiquity.

Manuscript texts written on parchment or paper are usually liturgical or theological, more rarely official secular documents, and more rarely still philological. Another special category of texts are the curse tablets, magical writings placed (usually) in a grave to convey a message to the gods of the Underworld, or amulets inscribed with secret words invoking the assistance of spirits, like the 3rd-century amulet in our collection. Finally, there are graffiti, spontaneous, hastily executed scraps of writing scratched onto a hard surface, which give an immediate image of the everyday life of ordinary people who wanted to record their presence.

In all these texts the name of the writer is unknown. In some cases we can distinguish similarities in the execution that point to the same hand at work. In a very few cases scribes identify themselves in brief annotations, as did the late 13th-early 14th c. monk Ephraim from the Eikosiphoinissa Monastery on Mount Pangaion and in

1638 Hieromonk Anthimos of Ioannina. Another interesting category of texts are the signatures of painters: anonymous artists who, influenced by the Renaissance, began to sign their works, thus escaping invisibility. On icons in our collection painters like the priests Emmanuel Tzanes, also known as Bouniales, from Rethymnos (circa 1620-1690), Theodoros Poulakes from Chania (circa 1620-1692), and Victor from Heraklion (circa 1620-1697), Emmanuel Langades (17th c.), Deacon Ioannikios (19th c.) and the monk Metrophanes from Bizya in Eastern Thrace (1800-1850) confidently signed their works, revealing their handwriting.

The inscribed objects illustrating this year's desk-diary reveal the labour, the care, and the aesthetic culture of each engraver, scribe or artist, as well as their invol-

untary lapses. Their texts illuminate – albeit faintly – the society of their day, preserving the memory of simple folk, merchants, trades-people, artisans, painters, sponsoring officials, dedicants, humble monks, religious leaders, relatives of insignificant deceased persons, pilgrims, soldiers, women and children.

Their names and their small stories travel through time to us, for as the Latin maxim says, 'scripta manent' – written words remain. That simple phrase encapsulates the power of writing.

Dr Antigoni Tzitzibassi
Archaeologist
Museum of Byzantine Culture



Λεπτομέρεια ψηφιδωτού δαπέδου τρικλινίου, αίθουσας υποδοχής πολυτελούς κατοικίας, με ευχές για τα μέλη της οικογένειας των ιδιοκτητών: Ευσέβιο, Μαρκία, Ελλαδίτη και Κλημεντίνη. Μεγαλογράμματα γραφή με αριστερή στοίχιση, σωστό συλλαβισμό, χωρισμό λέξεων με κισσόφυλλο. Από την οδό Λαπιθίων, Άνω Πόλη, β' μισό 5ου αι., αίθουσα 2 «Παλαιοχριστιανική πόλη και κατοικία».

Detail from the floor mosaic of the triclinium (reception room) of a luxury villa, with good wishes for the members of the owner's family: Eusebius, Markia, Helladite and Clementina. Majuscule script, straight left margin, correct syllabification, words separated by ivy leaves. From Lapithon St., Thessaloniki Upper Town, 450-500, Gallery 2 "Early Christian City and Dwelling".



ΛΕΟΝΤΙΚΟC
ΚΡΙCΤΩΤΩ
ΘΡΕΠΤΩ
ΜΝΕΙΑC
ΧΑΡΙΝ

30

Δευτέρα • Monday

31

Τρίτη • Tuesday

2025

01

Τετάρτη • Wednesday

Πρωτοχρονιά • Περιτομή Ιησού Χριστού • Βασιλείου του Μεγάλου

02

Πέμπτη • Thursday

03

Παρασκευή • Friday

04

Σάββατο • Saturday

05

Κυριακή • Sunday

Μαρμάρινη ταφική επιγραφή που έστησε ο Λεοντίσκος για τον δούλο του Κρίσπο. Μεγαλογράμματα, συνεχής γραφή με τα γράμματα να αναπτύσσονται ανάμεσα σε δυο νοητές παράλληλες γραμμές, σωστό συλλαβισμό, προϊόν έμπειρου χαράκτη. Ανατολικό νεκροταφείο, ανασκαφή Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, 2ος-3ος αι.

Marble funerary inscription erected by Leontiscus for his slave Crispus. Continuous majuscule script, with the letters neatly engraved between imaginary parallel lines, correct syllabification – the work of an experienced stone-cutter. Eastern Cemetery, Museum of Byzantine Culture excavation, 2nd-3rd c.

·C·A·V·I·N·I·V·S·M·A·G·N·V·S·C·A·V·I·N·I·A·E·I·D·E·
E·T·V·I·S·E·L·L·I·A·E·Z·O·S·I·M·E·C·O·N·I·V·C·I·S·E·T·S·I·B·I·V·I·V·O·S·
Α·Γ·Α·ΟΥ·Ι·Ν·Ι·Ο·Σ·Μ·Α·Γ·Ν·Ο·Σ·Γ·Α·ΟΥ·Ι·Ν·ΙΑ
Ι·Δ·Η·Κ·Α·Ι·ΟΥ·Ι·Σ·Ε·Λ·Λ·ΙΑ·Ζ·Ο·Σ·Ι·Μ·Η·Τ·Α·Ι·Σ·
Γ·Υ·Ν·Α·Ι·Ε·Ι·Ν·
Κ·Α·Ι·Ε·Α·Υ·Τ·Ω·Ζ·Ω·Ν·

06

Τα Άγια Θεοφάνεια

Δευτέρα • Monday

07

Τιμίου Προδρόμου

Τρίτη • Tuesday

08

Τετάρτη • Wednesday

09

Πέμπτη • Thursday

10

Παρασκευή • Friday

11

Σάββατο • Saturday

12

Κυριακή • Sunday

Δίγλωσση ταφική επιγραφή με λατινική και ελληνική εκδοχή του ίδιου κειμένου που έστησε ο Λ(ούκιος) Γαουίνιος Μάγνος ενώ ζούσε για τις δυο γυναίκες του, την Γαουίνια Ίδη και την Ουισελλία Ζωσίμη. Γράμματα καλοσχηματισμένα, με βαθιά χάραξη, χωρισμός λέξεων με εγχάρακτες στιγμές. Το ελληνικό κείμενο αποδίδει τον τρόπο εκφοράς των ρωμαϊκών ονομάτων στην ελληνιστική κοινή, δηλαδή την καθομιλουμένη γλώσσα. Ανατολικό νεκροταφείο, ανασκαφή Θεολογικής Σχολής ΑΠΘ, 1ος αι. μ.Χ.

Bilingual funerary inscription with the same text in Latin and Greek, erected during his lifetime by L[ucius] Gabinius Magnus for his two wives, Gabinia Ida and Visellia Zosima. Letters well formed and deeply cut, words separated by incised dots. The Greek text renders the pronunciation of the Roman names in the spoken Greek of that age, the Hellenistic Koine. Eastern Cemetery, AUTH Theological School excavation, 1st c. AD.

ΒΙΒΛΟΣ
ΓΕΝΕΣΕΩΣ
ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ
ΥΙΟΥ ΔΑΒΙΔ
ΥΣ:

ΥΙΟΥ ΑΒΡΑ-
ΑΜ. ΑΒΡΑ-
ΑΜ ΕΙΣ ΤΗΝ
ΣΕ ΤΗΝ Ι-
Σ α α α α

13

Δευτέρα • Monday

14

Τρίτη • Tuesday

15

Τετάρτη • Wednesday

16

Πέμπτη • Thursday

17

Παρασκευή • Friday

Αντωνίου του Μεγάλου, Αγίου Θεοδοσίου του Μεγάλου ευσεβούς βασιλέως, Νεομάρτυρος Γεωργίου του εξ Ιωαννίνων

18

Σάββατο • Saturday

Αγίων Αθανασίου και Κυρίλλου, Αγίας Θεοδούλης

19

Κυριακή • Sunday

Μάρκου Ευγενικού

ΜΟΝΗΤΕΣ ΕΚ
ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ
ΕΛΘΙΝΤΕΣ ΑΥΤΕ
ΦΩΤΙΝΗ ΧΥΟ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΥΡΑΝΟΝ
^{nr}_d ΤΕΛΕΣΘΕ ΤΗΝ
ΑΜΗΝ ΜΑΤΙΟΥ
ΜΟΝΗΤΕΣ ΕΚ
ΤΗΣ ΔΕ ΔΟΧΕΩΣ
ΥΜΕΙΣ ΤΟΝ ΧΑΡΙΤΕ
ΟΙΚΤΟΜΟΥΡΑΝΤΕ
ΔΟΧΕΩΣ ΤΗΣ
ΔΙΑΔΟΧΗΣ ΥΜΕΙΣ
ΤΟΝ ΧΑΡΙΤΕΟΝ ΕΚ
ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ
ΤΟΝ ΔΕ ΧΑΡΙΤΕΟΝ

ΙΟΥΡΑΝΤΕΣ
ΟΥΣ ΕΣΤΙΝ ΟΙΚΑ
ΤΑ ΜΗΝΤΕΣ
ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ
ΚΑΙ ΧΥΟΝ ΑΙΑΝΤΕ
ΤΟ ΚΟΣΜΟΝ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ
ΑΥΤΟΝ ΔΕ ΤΗ
ΤΟΤΕ ΔΟΧΕΩΣ
ΤΟΝ ΧΑΡΙΤΕΟΝ
ΤΟΝ ΔΕ ΧΑΡΙΤΕΟΝ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ
ΤΟΝ ΚΟΣΜΟΝ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΧΑΡΙΤΕΟΝ
ΤΟΝ ΚΟΣΜΟΝ
ΟΙΚΤΟΜΟΥΡΑΝΤΕΣ

20

Ευθυμίου του Μεγάλου

Δευτέρα • Monday

21

Μαξίμου Ομολογητού

Τρίτη • Tuesday

22

Τιμοθέου Αποστόλου

Τετάρτη • Wednesday

23

Πέμπτη • Thursday

24

Παρασκευή • Friday

25

Γρηγορίου του Θεολόγου

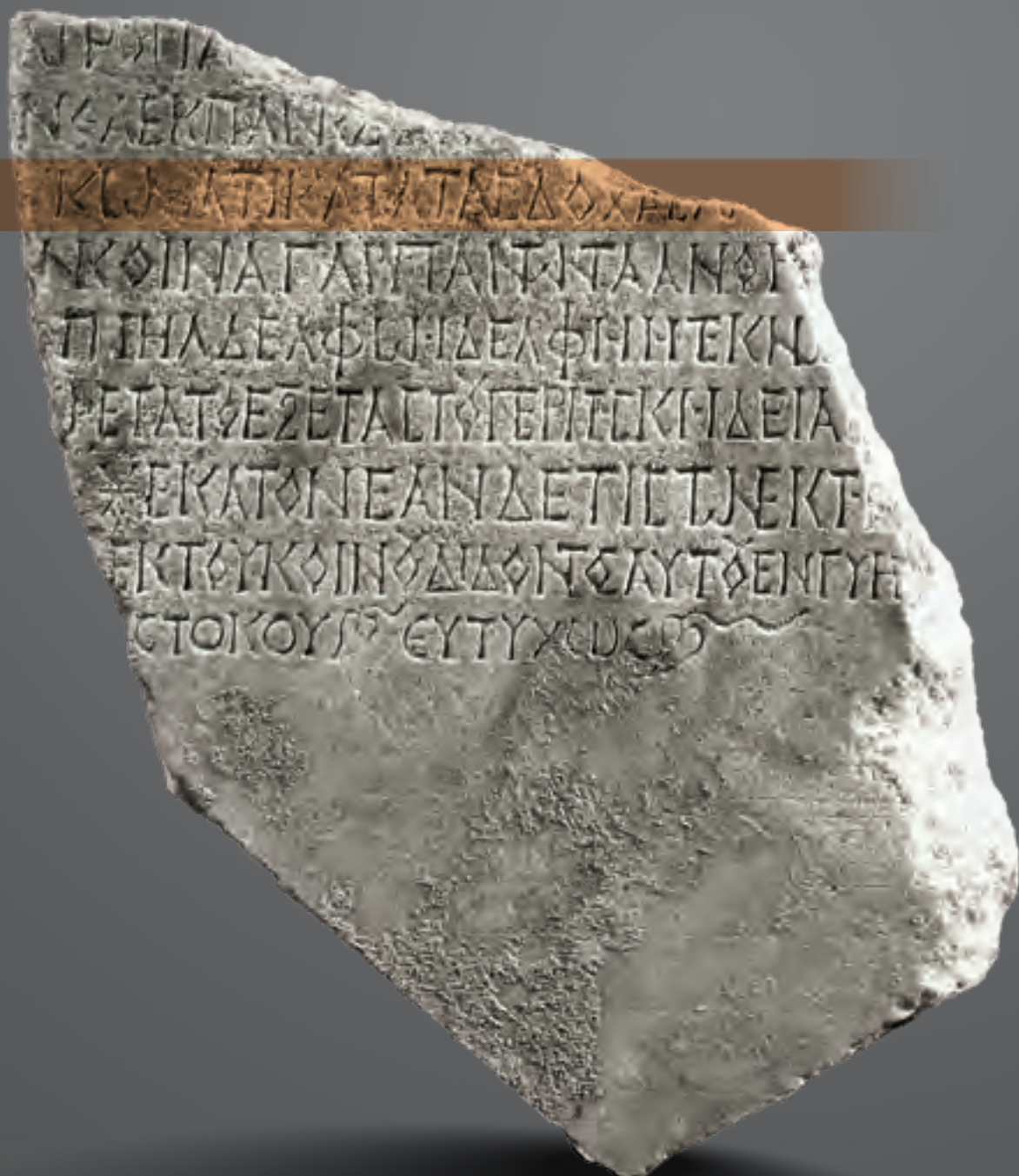
Σάββατο • Saturday

26

Κυριακή • Sunday

Φύλλο από το Τετραεὐάγγελιο Codex Purpureus Petropolitanus με απόσπασμα από το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο, προϊόν βιβλιογραφικού εργαστηρίου της Κωνσταντινούπολης. Μεγαλογράμματα, δίστηλη γραφή με ασημένια και χρυσά γράμματα πάνω σε πορφυρά βαμμένη περγαμνή, 6ος αι., προσφυγικό κειμήλιο από την Καισάρεια της Καππαδοκίας, αίθουσα 1 «Ο παλαιохριστιανικός ναός».

Leaf from the Codex Petropolitanus Purpureus Tetraevangelion, created in a scriptorium in Constantinople, displaying a passage from The Gospel according to St John. Majuscule script in two columns, with silver and gold letters on purple parchment, 6th c. Relic preserved by a refugee from Caesarea, Cappadocia, Gallery 1 "The Early Christian Church".



ΑΡΧΗ
ΝΕΛΕΡΤΑΝΚΛΕ
ΚΛΕΡΤΗΚΑΤΥΤΑΕΔΟΧΕΛΙ
ΑΚΟΙΝΑΓΑΡΤΑΝΤΑΑΝΟΙ
ΠΗΛΔΕΑΦΛΗΔΕΑΦΗΝΕΚΗ
ΡΕΙΑΤΕΖΕΤΑΛΤΕΡΗΚΚΗΔΕΙΑ
ΧΕΚΑΤΟΝΕΑΝΔΕΤΙΕΤΛΕΚΤ
ΕΚΤΟΥΚΟΙΝΟΔΙΔΟΝΤΕΑΥΤΟΕΝΓΥΗ
ΣΤΟΚΟΥΣ ΕΥΤΥΧΩΣ

27

Δευτέρα • Monday

28

Τρίτη • Tuesday

29

Τετάρτη • Wednesday

30

Πέμπτη • Thursday

Τριών Ιεραρχών, Αγίου Μαύρου, Αγίας Χρυσής

31

Παρασκευή • Friday

Αγίων Κύρου και Ιωάννου των Αναργύρων, Αγίας Αθανασίας και τριών θυγατέρων

01

Σάββατο • Saturday

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ • FEBRUARY

Αγίου Τρύφωνος του Μάρτυρα

02

Κυριακή • Sunday

Υπαπαντή του Σωτήρος

Μαρμάρινη επιγραφή που ρυθμίζει οικονομικά θέματα σχετικά με τις κηδείες μελών ενός συλλόγου. Στον γ' στίχο η φράση *εν λευκώματι κατά τα δοχάς* σημαίνει ότι το επίσημο κείμενο θα αναρτηθεί σε ξύλινες επισβεστωμένες πινακίδες, τα λευκώματα, για σύντομο χρονικό διάστημα, όπως οι σύγχρονές μας τοιχοκολλήσεις, πιθανόν στην έδρα του συλλόγου όπου διοργανώνονται τα συμπόσια και οι συνελεύσεις των μελών. Ανατολικό νεκροταφείο, cubiculum Νομικής Σχολής ΑΠΘ, β' μισό 3ου αι. μ.Χ.

Marble inscription regulating financial matters relating to the funerals of members of an association. The phrase *εν λευκώματι κατά τα δοχάς* in the third line means that the official text would be transcribed onto a white (chalked or painted) board (leukoma) and posted for a short time, probably at the headquarters of the association where its meetings and banquets were held (just we pin up notices today). Eastern Cemetery, cubiculum AUTH Law School, AD 250-300.



03

Δευτέρα • Monday

04

Τρίτη • Tuesday

05

Τετάρτη • Wednesday

06

Πέμπτη • Thursday

07

Παρασκευή • Friday

08

Σάββατο • Saturday

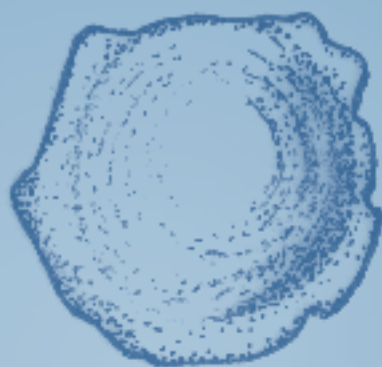
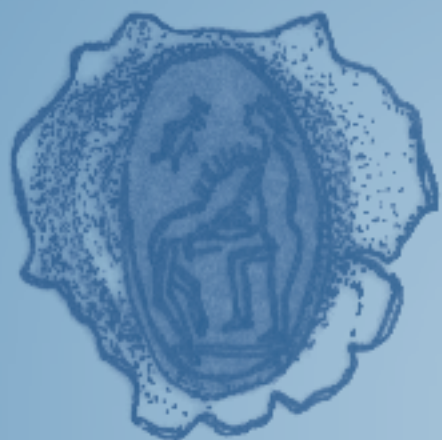
09

Κυριακή • Sunday

Τελώνου & Φαρισαίου • Αρχή Τριωδίου

Μεταλλικά εργαλεία γραφής, στύλοι, με αιχμηρή άκρη και πεπλατυσμένη την άλλη για το γράψιμο και σβήσιμο σε ξύλινες κηρωμένες πινακίδες, Λουλουδιές Κίτρους Πιερίας, 6ος αι., αίθουσα 2 «Παλαιοχριστιανική πόλη και κατοικία».

Metal writing implements ((stilus-stili) with a sharp point for writing on wax tablets and a flattened end for erasing. Louloudies, Pieria, 6th c., Gallery 2 "Early Christian City and Dwelling".



10

Χαραλάμπους Ιερομάρτυρος

Δευτέρα • Monday

11

Τρίτη • Tuesday

12

Τετάρτη • Wednesday

13

Πέμπτη • Thursday

14

Παρασκευή • Friday

15

Σάββατο • Saturday

16

Του Ασώτου

Κυριακή • Sunday

Μολύβδινο περίοπτο-φυλακτό που περιέκλειε ερυθρό ίασπι με εγχάρακτη παράσταση του Ηρακλή με το λιοντάρι της Νεμέας και τρία κεφαλαία Κ φορτισμένα με μαγική δύναμη. Ανατολικό νεκροταφείο, τάφοι Ευαγγελίστριας, 3ος αι., αίθουσα 2 «Παλαιοχριστιανική πόλη και κατοικία».

Lead amulet pendant containing a red jasper engraved with an image of Heracles with Nemea's lion and three capital Ks, a potent magic symbol. Eastern Cemetery, Evangelistria burials, 3rd c., Gallery 2 "Early Christian City and Dwelling".



17

Θεοδώρου μεγαλομάρτυρος του Τήρωνος, Αγίων Μαρκιανού και Πουλχερίας των βασιλέων, Άγιος Θεόδωρος Βυζαντίου

Δευτέρα • Monday

18

Τρίτη • Tuesday

19

Τετάρτη • Wednesday

20

Τσικνοπέμπτη • Παγκόσμια Ημέρα του Ξεναγού

Πέμπτη • Thursday

21

Παγκόσμια Ημέρα Σκέψης

Παρασκευή • Friday

22

Σάββατο • Saturday

23

Της Απόκριω

Κυριακή • Sunday

Ο Ευαγγελιστής Λουκάς εν ώρα εργασίας με τα σύνεργα γραφής προετοιμάζει άγραφο κώδικα με γραμμές-οδηγούς για να μεταγράψει το κείμενο του βιβλίου που είναι τοποθετημένο στο αναλόγιο. Ολοσέλιδη παράσταση από Ευαγγέλιο, προϊόν εργαστηρίου της Κωνσταντινούπολης Τα νεότερα χρόνια φυλασσόταν στον μεταβυζαντινό ναό του Αγίου Αθανασίου, τέλη 11ου-αρχές 12ου αι., αίθουσα 4 «Από την Εικονομαχία στη λάμψη των Μακεδόνων και των Κομνηνών».

St Luke drawing guidelines onto a blank codex in preparation for the transcription of the text of the book lying open on the bookstand. Full-page illustration from a Gospel book created in a Constantinople scriptorium. Latterly preserved in the post-Byzantine church of St Athanasios, late 11th-early 12th c., Gallery 4 "From Iconoclasm to the splendor of the Macedonian and Komnenian dynasties".



24

Δευτέρα • Monday

25

Τρίτη • Tuesday

26

Τετάρτη • Wednesday

Αγίας Φωτεινής

27

Πέμπτη • Thursday

28

Παρασκευή • Friday

01

Σάββατο • Saturday

ΜΑΡΤΙΟΣ • MARCH

02

Κυριακή • Sunday

Τυροφάγον

Ο Ευαγγελιστής Ματθαίος εν ώρα εργασίας με τα σύνεργα γραφής ενώ ετοιμάζεται να μεταγράψει, στον άγραφο κώδικα που κρατά, το κείμενο του βιβλίου που είναι τοποθετημένο στο αναλόγιο. Ολοσέλιδη παράσταση από περγαμηνό Ευαγγέλιο, προϊόν εργαστηρίου της Κωνσταντινούπολης. Τα νεότερα χρόνια φυλασσόταν στον μεταβυζαντινό ναό του Αγίου Αθανασίου, τέλη 11ου-αρχές 12ου αι., αίθουσα 4 «Από την Εικονομαχία στη λάμψη των Μακεδόνων και των Κομνηνών».

St Matthew with the tools of a scribe, preparing to copy the text of the book lying open on the bookstand into the blank codex he is holding. Full-page illustration from a Gospel book created in a Constantinople scriptorium. Latterly preserved in the post-Byzantine church of St Athanasios, late 11th-early 12th c., Gallery 4 "From Iconoclasm to the splendor of the Macedonian and Komnenian dynasties".



03

Καθαρά Δευτέρα

Δευτέρα • Monday

04

Τρίτη • Tuesday

05

Τετάρτη • Wednesday

06

Παγκόσμια Ημέρα κατά του ενδοσχολικού εκφοβισμού & ενδοσχολικής βίας

Πέμπτη • Thursday

07

Α΄ Χαιρετισμοί

Παρασκευή • Friday

08

Ανάμνηση θαύματος κολλύβων Αγίου Θεοδώρου του Τήρωνος

Σάββατο • Saturday

09

Κυριακή της Ορθοδοξίας (Α΄ Νηστειών)

Κυριακή • Sunday

Εικόνα με τον άγιο Ιωάννη τον Θεολόγο να κρατά Ευαγγέλιο και καλάμο ή αλλιώς γραφίδα, 16ος αι., αίθουσα 9 «Συλλογή Δημητρίου Οικονομοπούλου».

Icon of St John the Divine holding a Gospel book and a reed pen, 16th c., Gallery 9 "The Demetrios Ekonomopoulos Collection".



10

Δευτέρα • Monday

11

Τρίτη • Tuesday

12

Τετάρτη • Wednesday

13

Πέμπτη • Thursday

14

Παρασκευή • Friday

Β' Χαιρετισμοί

15

Σάββατο • Saturday

16

Κυριακή • Sunday

Γρηγορίου του Παλαμά (Β' Νηστειών)

Μορφή με φωτοστέφανο την ώρα που γράφει το Σύμβολο της Πίστεως. Λεπτομέρεια εικόνας με την Α' Οικουμενική Σύνοδο της Νίκαιας στα 325 όπου μεταξύ άλλων θεοπίστηκαν τα πρώτα επτά άρθρα του Συμβόλου της Πίστεως, 18ος αι.

Haloed figure inscribing the Creed. Detail from an icon depicting the First Ecumenical Council, held at Nicaea in 325, which among other things formulated the first seven articles of the Church's Confession of Faith, 18th c.



17

Δευτέρα • Monday

18

Τρίτη • Tuesday

19

Τετάρτη • Wednesday

20

Πέμπτη • Thursday

Διεθνής Ημέρα της Γης

21

Παρασκευή • Friday

Γ' Χαιρετισμοί • Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης

22

Σάββατο • Saturday

Παγκόσμια Ημέρα για το Νερό

23

Κυριακή • Sunday

Της Σταυροπροσκυνήσεως (Γ' Νηστειών)



Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗ
ΙΩ ΟΘΕΟΛΟΓΩ

ΕΝ ΠΡΗΜΗ ΧΡΟΝΩ
ΤΩ

24

Δευτέρα • Monday

25

Τρίτη • Tuesday

Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου • Επέτειος της Επανάστασης του 1821

26

Τετάρτη • Wednesday

27

Πέμπτη • Thursday

28

Παρασκευή • Friday

Δ' Χαιρετισμοί

29

Σάββατο • Saturday

30

Κυριακή • Sunday

Δ' Νηστειών

Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης Θεολόγος καθώς γράφει. Λεπτομέρεια εικόνας με τους τέσσερις Ευαγγελιστές με τα σύμβολά τους εν ώρα εργασίας, 1815, έργο του ζωγράφου Μητροφάνη.

St John the Divine, writing. Detail from an icon of the Four Evangelists, with their symbols, engaged in the writing of their Gospels. Painted by Metrophanes, 1815.

IC



[Faint handwritten text from another page]

[illegible]



Ξύλινο ζωγραφιστό βρέβιο (=σύντομη καταγραφή) με τους δωρητές μονής, αφιερωμένης στους Αγίους Τεσσαράκοντα μάρτυρες. Μικρογράμματα γραφή με ονόματα μοναχών και λαϊκών και τον τόπο προέλευσής τους σε στήλες και μεταγενέστερο χάραγμα (graffiti) και σταυρούς. Από τον ναό της Υπαπαντής, 1593-1594, αίθουσα 10 «Το Βυζάντιο μετά το Βυζάντιο. Η βυζαντινή κληρονομιά στους χρόνους μετά την Άλωση 1453-19ος αι.»

Commemorative register of deceased benefactors of a monastery dedicated to the Forty Martyrs, painted on wood. Minuscule script recording, in columns, the names and birthplaces of monks and lay donors; incised crosses and graffiti added later. From the church of Ypapante, 1593-1594, Gallery 10 "Byzantium after Byzantium: the Byzantine legacy in the years after the Fall 1453-19th c."

ΠΟΝΤΙΑ ΑΡΤΕ
ΜΙΑ ΠΑΤΚΟΝΤΙ
ΛΑΣΚΛΗΤΙΟ
ΔΡΩΤΙΔΙΩ
ΑΝΔΡΙΜΕΙΑΣ
ΧΑΡΙΝ

31

Δευτέρα • Monday

01

Τρίτη • Tuesday

ΑΠΡΙΛΙΟΣ • APRIL

02

Τετάρτη • Wednesday

03

Πέμπτη • Thursday

04

Παρασκευή • Friday

Ακάθιστος Ύμνος

05

Σάββατο • Saturday

06

Κυριακή • Sunday

Ε' Νηστειών

Μαρμάρινη ταφική επιγραφή που έστησε η Ποντία Αρτεμιδώρα για τον άνδρα της Πόντιο Ασκληπιόδωρο. Μεγαλογράμματα, γωνιώδης γραφή με επιχρωματισμένα γράμματα για να διαβάζονται ευκολότερα και χωρισμό λέξεων με στιγμές. Ανατολικό νεκροταφείο, ανασκαφή Ευαγγελίστριας, 3ος αι.

Marble funerary inscription erected by Pontia Artemidora for her husband Pontius Asclepiodorus. Angular majuscule script, the words separated by dots and the letters coloured for easier reading. Eastern Cemetery, Evangelistria excavation, 3rd c.



ΗΡΑΚΛΕΥΣΙΑΤΗΔΙΩΑΝΔΡΙ
ΜΕΙΛΑΧΑΡΙΝΤΥΓΜΕΝΗ

07

Δευτέρα • Monday

08

Τρίτη • Tuesday

09

Τετάρτη • Wednesday

10

Πέμπτη • Thursday

11

Παρασκευή • Friday

12

Σάββατο • Saturday

13

Κυριακή • Sunday

Σάββατο του Λαζάρου

Κυριακή των Βαΐων

Μαρμάρινη ενεπίγραφη στήλη με σκηνή νεκρόδειπνου που έστησε η Ηραΐς για τον σύζυγό της Ευρώτα που μονομάχησε Ν (=50) φορές. Μεγαλογράμματα γραφή με επιχρωματισμένα γράμματα, συνενώσεις γειτονικών γραμμάτων για εξοικονόμηση χώρου και χρόνου και αριθμητική χρήση του αλφαβήτου. Ανατολικό νεκροταφείο, ανασκαφή Ευαγγελίστριας, τέλη 2ου-αρχές 3ου αι.

Inscribed marble stele with depiction of a funerary banquet, erected by Heraïs for her husband Eurotas who fought as a gladiator N (=50) times. Majuscule script with coloured letters, ligatures of adjoining letters for economy of space and time, and numerical use of the alphabet. Eastern Cemetery, Evangelistria excavation, late 2nd-early 3rd c.



14

Μεγάλη Δευτέρα

Δευτέρα • Monday

15

Μεγάλη Τρίτη

Τρίτη • Tuesday

16

Μεγάλη Τετάρτη

Τετάρτη • Wednesday

17

Μεγάλη Πέμπτη

Πέμπτη • Thursday

18

Μεγάλη Παρασκευή • Παγκόσμια Ημέρα Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Παρασκευή • Friday

19

Μεγάλο Σάββατο

Σάββατο • Saturday

20

ΤΟ ΑΓΙΟ ΠΑΣΧΑ

Κυριακή • Sunday

Μαρμάρινη πλάκα με πρόχειρο χάραγμα (graffiti) με το γυναικείο όνομα ΝΕΙΚΗΣ, ανορθόγραφα και υπογραμμισμένο, 2ος-3ος αι. Ανατολικό νεκροταφείο, επέκταση Κεντρικής Βιβλιοθήκης ΑΠΘ.

Marble plaque with the feminine name NIKE hastily inscribed, misspelled (NEIKΗΣ), and underlined. Eastern Cemetery, AUTH Central Library extension, 2nd-3rd c.



ION
ΩΤΙ ΤΩ
ΤΩ ΑΠΟ
ΩΝ ΝΓΕ
ΕΝΟ Ο ΤΟΥ
ΕΣΠΟΤΟΥ ΜΟΥ
ΕΥΘΗΡΙΩ ΤΟΥ ΑΠΟ
ΕΠΑΡΧΩΝ ΕΝ ΟΑ
ΛΕΚΕΙΤΕ
ΜΗΡΙ

21

Δευτέρα • Monday

22

Τρίτη • Tuesday

23

Τετάρτη • Wednesday

24

Πέμπτη • Thursday

25

Παρασκευή • Friday

26

Σάββατο • Saturday

27

Κυριακή • Sunday

3η Διακαινησίμου

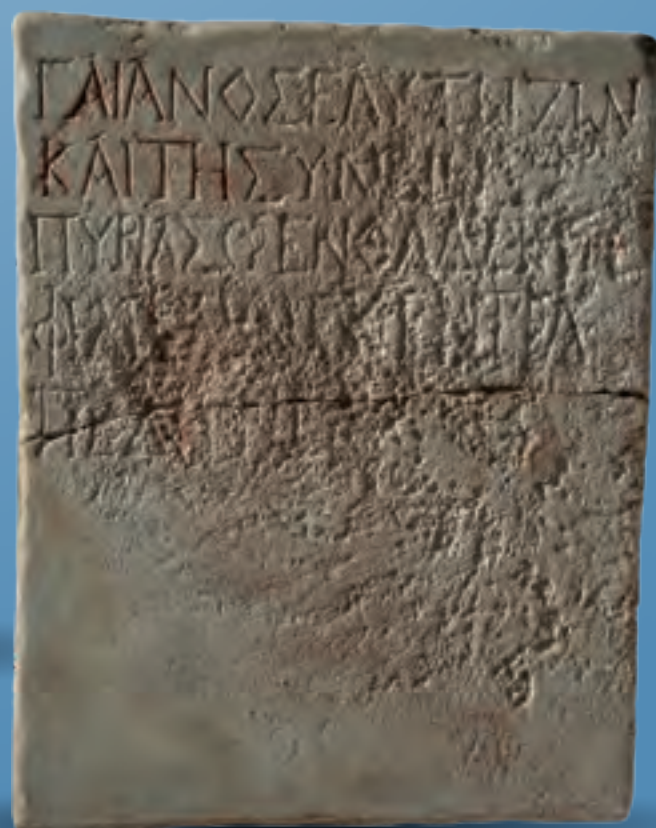
Γεωργίου Μεγαλομάρτυρος • Παγκόσμια Ημέρα Βιβλίου

Ζωοδόχου Πηγής

Του Θωμά • Παγκόσμια Ημέρα Σχεδίου (Design)

Μαρμάρινη ταφική επιγραφή με αναφορά σε νεοφώτιστο χριστιανό. Μεγαλογράμματη γραφή με αριστερή στοίχιση, αραιά γράμματα και λάθη στους τελευταίους στίχους που διορθώθηκαν από τον χαράκτη με χρώμα που δεν σώθηκε, 5ος-6ος αι.

Marble funerary inscription mentioning a 'newly-illuminated' Christian. Majuscule script neatly aligned on the left, lettering well spaced. Errors in the bottom lines were erased and over-painted by the sculptor but the corrections have worn off, 5th-6th c.



28

Δευτέρα • Monday

29

Τρίτη • Tuesday

30

Τετάρτη • Wednesday

01

Πέμπτη • Thursday

02

Παρασκευή • Friday

03

Σάββατο • Saturday

04

Κυριακή • Sunday

ΜΑΪΟΣ • MAY

Εργατική Πρωτομαγιά

Των Μυροφόρων

Μαρμάρινη ταφική πλάκα με επιγραφές στις δυο πλευρές: την πρώτη έστησε ο Γαϊανός για τη σύζυγό του Πυρία και τη δεύτερη η Φορτουνάτα για τον χριστιανό σύζυγό της Όρινο, γνωστό στον κοινωνικό του περίγυρο και ως Φυρμίνιο, Θεσσαλονίκη, 3ος και 4ος αι.

Marble funerary plaque with inscriptions on both sides: the first by Gaianus for his wife Pyria and the second by Fortunata for her Christian husband Horinus, known to his intimates as Firminus. Thessaloniki, 3rd c. and 4th c.

ΚΟΙΝ
ΔΙΑΦΕΤ
Β ΔΗΔΡΟΚΗ
Τ ΕΤΡΑΔΙΑΣ
ΤΕΤΡΑΔΙΑΣ

ΘΑ ΔΕ
ΚΙΝΤΕΣΗ
ΝΟΒΙΑΚΑΙΘΑ
ΥΑΙΟΑΔΕΛ
Ε ΦΟΙ

05

Ειρήνης Μεγαλομάρτυρος

Δευτέρα • Monday

06

Τρίτη • Tuesday

07

Τετάρτη • Wednesday

08

Ημέρα της Ευρώπης

Πέμπτη • Thursday

09

Παρασκευή • Friday

10

Σάββατο • Saturday

11

Του Παραλύτου • Γιορτή της Μητέρας

Κυριακή • Sunday

Μαρμάρινη ταφική πλάκα με τρεις επιγραφές: για τους Αλέξανδρο και Τετραδία και τους Ζηνοβία και Θαλάσσιο ενώ το πρώτο κείμενο, με αντίθετη φορά, έχει αποξυστεί, 6ος αι., αίθουσα 3 «Από τα Ηλύσια Πεδία στον Χριστιανικό παράδεισο».

Marble funerary plaque with three inscriptions. Two surviving, for Alexander and Tetradaia and for Zenobia and Thalassius; the first text, written in the opposite direction, has been erased, 6th c., Gallery 3 "From the Elysian Fields to the Christian Paradise".



12

Δευτέρα • Monday

13

Τρίτη • Tuesday

14

Τετάρτη • Wednesday

15

Πέμπτη • Thursday

Διεθνής Ημέρα Οικογένειας

16

Παρασκευή • Friday

17

Σάββατο • Saturday

18

Κυριακή • Sunday

Παγκόσμια Ημέρα Μουσείων

Ασημένια ωσειδής λειψανοθήκη με εγχάρακτη, πρόχειρα γραμμένη, επιγραφή Ουγγίαι) Δ Γρ (άμματα) ΙΔ που δηλώνει το βάρος της με μονάδα μέτρησης την ουγγιά. Από το εγκαίνιο της βασιλικής της Γ' Σεπτεμβρίου, 4ος αι., αίθουσα 1 «Ο παλαιοχριστιανικός ναός».

Silver reliquary with its weight, measured in Roman ounces (*uncia*) hastily incised on the bottom: 4 ounces 14 grams. From the *enkainion* (small chest containing a reliquary and a relic buried in the sanctuary and thus consecrating the church) of the basilica in Tritis Septemvriou St., 4th c., Gallery 1 "The Early Christian Church".



19

Δευτέρα • Monday

20

Τρίτη • Tuesday

21

Τετάρτη • Wednesday

Κωνσταντίνου και Ελένης • Παγκόσμια Ημέρα Πολιτισμού

22

Πέμπτη • Thursday

23

Παρασκευή • Friday

24

Σάββατο • Saturday

25

Κυριακή • Sunday

Πήλινα λυχνάρια που στη βάση τους έχουν χαραχτεί οι επιγραφές ΠΟΥΠΛΙΟΥ και ΧΙΟΝΗΣ, σήματα των εργαστηρίων κατασκευής τους. Ανατολικό νεκροταφείο ανασκαφή Ευαγγελίστριας, τέλη 2ου-3ου αι., αίθουσα 3 «Από τα Ηλύσια Πεδία στον Χριστιανικό παράδεισο» και τέλη 5ου-μέσα 6ου αι., αίθουσα 9 «Συλλογή Δημητρίου Οικονομοπούλου».

Terracotta lamps, inscribed underneath with the names ΠΟΥΠΛΙΟΥ (PUBLIUS) and ΧΙΟΝΗΣ (CHIONE), trademarks of the potters who made them. Eastern Cemetery, Evangelistria excavation. Late 2nd-3rd c., Gallery 3 "From the Elysian Fields to the Christian Paradise", and late 5th-mid 6th c., Gallery 9 "The Demetrios Ekonomopoulos Collection".



26

Δευτέρα • Monday

27

Τρίτη • Tuesday

28

Τετάρτη • Wednesday

29

Πέμπτη • Thursday

Ανάληψη του Χριστού

30

Παρασκευή • Friday

31

Σάββατο • Saturday

01

Κυριακή • Sunday

ΙΟΥΝΙΟΣ • JUNE

Πήλινο καπάκι πιθαριού όπου ο κεραμέας σχεδίασε πρόχειρα με το δάκτυλό του χριστόγραμμα μέσα σε κύκλο και γύρω το λατινικό γράμμα R, πιθανόν για λόγους προστασίας του περιεχομένου του, Λουλουδιές Κίτρους, 6ος-7ος αι., αίθουσα 2 «Παλαιοχριστιανική πόλη και κατοικία».

Lid from a clay storage jar (*pithari*), on which the potter traced, with his finger, a Christogram within a circle framed by repetitions of the Latin letter R, presumably as an apotropaic device. Louloudies, Pieria, 6th-7th c., Gallery 2 "Early Christian City and Dwelling".



02

Δευτέρα • Monday

03

Τρίτη • Tuesday

04

Τετάρτη • Wednesday

05

Πέμπτη • Thursday

06

Παρασκευή • Friday

07

Σάββατο • Saturday

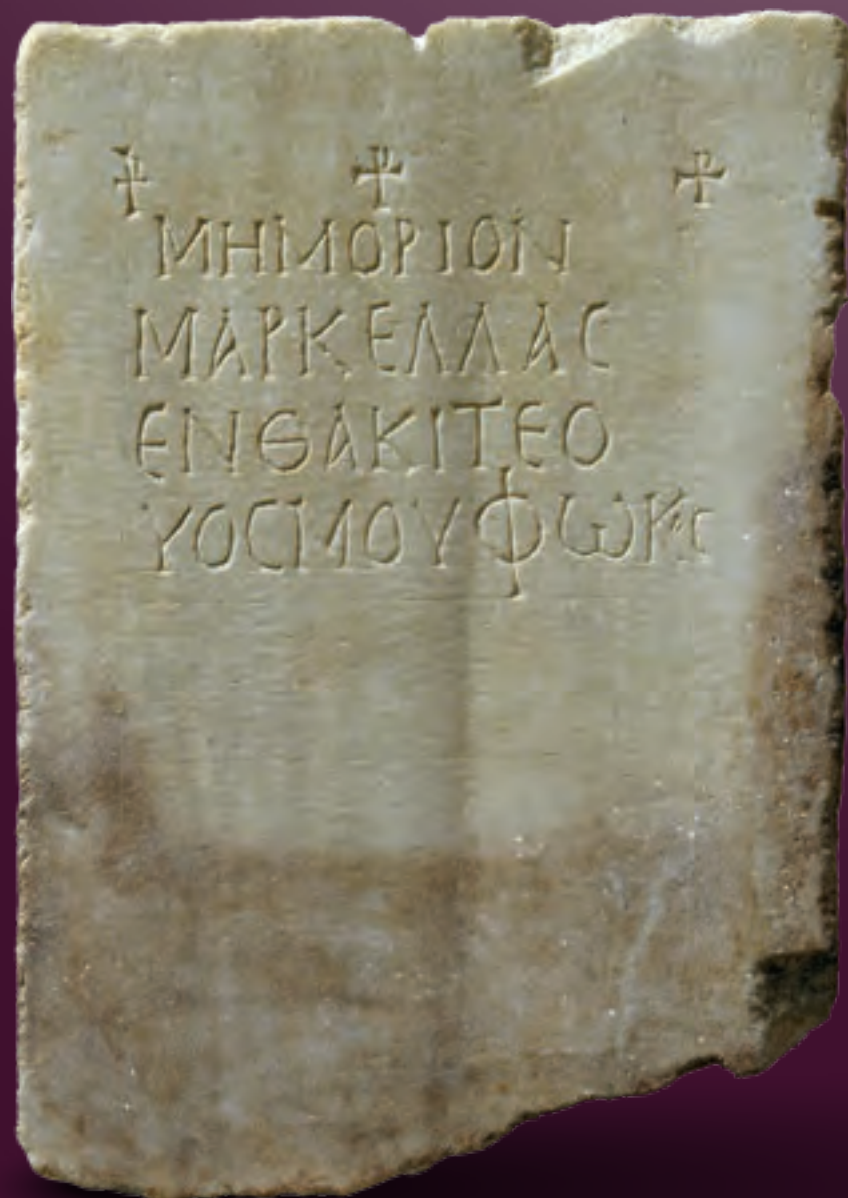
08

Κυριακή • Sunday

Πεντηκοστή

Μαρμάρινη ταφική επιγραφή της Χιονίδος όπου διακρίνονται οι γραμμές - οδηγοί και μετά το τέλος του κειμένου καθώς σε πολλά εργαστήρια επιγραφών η επιφάνεια γραφής ετοιμαζόταν εκ των προτέρων. Ανατολικό νεκροταφείο, τάφοι στην οδό Κάστρων, 5ος-6ος αι., αίθουσα 3 «Από τα Ηλύσια Πεδία στον Χριστιανικό παράδεισο».

Marble funerary inscription for Chionis. The guidelines continuing beneath the text show that stone-cutters commonly prepared surfaces in advance. Eastern Cemetery, tombs in Kastron St., 5th-6th c., Gallery 3 "From the Elysian Fields to the Christian Paradise".



✠ ✠ ✠
ΜΗΜΟΡΙΟΝ
ΜΑΡΚΕΛΛΑΣ
ΕΝΘΑΚΙΤΕΟ
ΥΟΙΛΟΥΦΩΚ

09

Αγίου Πνεύματος

Δευτέρα • Monday

10

Τρίτη • Tuesday

11

Βαρθολομαίου και Βαρνάβα των Αποστόλων

Τετάρτη • Wednesday

12

Πέμπτη • Thursday

13

Παρασκευή • Friday

14

Σάββατο • Saturday

15

Των Αγίων Πάντων • Γιορτή του Πατέρα

Κυριακή • Sunday

Μαρμάρινη ταφική επιγραφή που έστησε η Μαρκέλλα για τον γιο της Φωκά, όπου διακρίνονται οι γραμμές - οδηγοί και μετά το τέλος του κειμένου καθώς σε πολλά εργαστήρια επιγραφών η επιφάνεια γραφής ετοιμαζόταν εκ των προτέρων. Ανατολικό νεκροταφείο, ανασκαφή νοσοκομείου Άγιος Δημήτριος, 5ος-6ος αι., αίθουσα 3 «Από τα Ηλύσια Πεδία στον Χριστιανικό παράδεισο».

Marble funerary inscription erected by Markella for her son Phokas. The guidelines beneath the text show that stone-cutters commonly prepared surfaces in advance. Eastern Cemetery, Aghios Demetrios Hospital excavation, 5th-6th c., Gallery 3 "From the Elysian Fields to the Christian Paradise".



16

Δευτέρα • Monday

17

Τρίτη • Tuesday

18

Τετάρτη • Wednesday

19

Πέμπτη • Thursday

20

Παρασκευή • Friday

21

Σάββατο • Saturday

Ευρωπαϊκή Ημέρα Μουσικής

22

Κυριακή • Sunday

Μαρμάρινη ταφική επιγραφή του Βαρδίωνος που είχε το αξίωμα του παλατινού, πιθανόν αξιωματούχος στα ανάκτορα. Βρέθηκε κοντά στον ναό του Αγίου Δημητρίου, 5ος-6ος αι., αίθουσα 3 «Από τα Ηλύσια Πεδία στον Χριστιανικό παράδεισο».

Marble funerary inscription for Bardion, described as a palatinos (probably a palace official). Found near the church of St Demetrios, 5th-6th c., Gallery 3 "From the Elysian Fields to the Christian Paradise".

ΚΟΝΗΤΗΡΙΟΝ ΑΥΡΓΕ
ΡΟΝΤΙ ΧΟΡΘΙ ΛΑΤΥ
ΑΓΟΡΑΣ ΘΕΝΑΥ ΤΩ
ΠΑΡΑΦΛΑΒΙΑΣ ΜΑΡΙ
ΑΣ ΤΗ Ψ ΤΟΥ ΔΕ ΣΤ
ΗΜΩΝ ΦΛΑΜΙΑΣ ΤΑΙ
ΣΤΟΓ ΙΝΔΕΙΕΝΘΑ
ΕΙΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙΟΝ
ΑΥΤΟΥ ΦΙΛΗΤΕ
+

23

Αγίου Πνεύματος

Δευτέρα • Monday

24

Τρίτη • Tuesday

25

Τετάρτη • Wednesday

26

Πέμπτη • Thursday

27

Παρασκευή • Friday

28

Σάββατο • Saturday

29

Αποστόλων Πετρου και Παύλου

Κυριακή • Sunday

Μαρμάρινη ταφική επιγραφή όπου αναφέρεται ότι ο στρατιωτικός Αυρήλιος Γερόντιος αγόρασε τον τάφο από τη Φλαβία Μαρία για να θάψει το παιδί του Φίλιππο, 507 μ.Χ., δυτικό νεκροταφείο, αίθουσα 3 «Από τα Ηλύσια Πεδία στον Χριστιανικό παράδεισο».

Marble funerary inscription mentioning that the military officer Aurelius Gerontius bought the tomb from Flavia Maria in order to bury his child Philip, Western Cemetery, AD 507, Gallery 3 "From the Elysian Fields to the Christian Paradise".

† ΚΥΜΗ
ΔΙΟΝΥΣ
ΣΩΝΟΣ †
ΤΑΙΟΚΑΛ
✠ ΤΟΣΔΙΟ †

Μαρμάρινη ταφική επιγραφή όπου αναφέρεται ότι ο τάφος αγοράστηκε από τους Διονύσιο και Ζώωνα και ότι είναι θαμμένος ο Διονύσιος. Ανατολικό νεκροταφείο, τάφοι στην οδό Κάστρων, 5ος-6ος αι, αίθουσα 3 «Από τα Ηλύσια Πεδία στον Χριστιανικό παράδεισο».

Marble funerary inscription mentioning that the tomb was bought by Dionysios and Zosona and that Dionysios is buried. Western Cemetery, tombs in Kastron St., 5th-6th c., Gallery 3 "From the Elysian Fields to the Christian Paradise".

THPIN
IOYKAI ZΩ
ENΘAKI
OKYMH
NYCIC†

EY TYXOUC
EY CYERBU
EY TYXOUC
EY TYXOUC
EY TYXOUC
EY TYXOUC
EY TYXOUC
EY TYXOUC

30

Σύναξις των Αγίων 12 Αποστόλων

Δευτέρα • Monday

01

Τρίτη • Tuesday

ΙΟΥΛΙΟΣ • JULY

02

Τετάρτη • Wednesday

03

Πέμπτη • Thursday

04

Παρασκευή • Friday

05

Σάββατο • Saturday

06

Κυριακή • Sunday

Λεπτομέρεια ψηφιδωτού δαπέδου τρικλινίου, αίθουσας υποδοχής πολυτελούς κατοικίας, με ευχές για τα μέλη της οικογένειας των ιδιοκτητών: Ευσέβιο, Μαρκία, Ελλαδίτη και Κλημεντίνη. Μεγαλογράμματη γραφή με αριστερή στοίχιση, σωστό συλλαβισμό, χωρισμό λέξεων με κισσόφυλλο. Από την οδό Λαπιθών, Άνω Πόλη, β' μισό 5ου αι., αίθουσα 2 «Παλαιοχριστιανική πόλη και κατοικία».

Detail from the floor mosaic of the triclinium (reception room) of a luxury villa, with good wishes for the members of the owner's family: Eusebius, Markia, Helladite and Clementina. Majuscule script, straight left margin, correct syllabification, words separated by ivy leaves. From Lapithon St., Thessaloniki Upper Town, 450-500, Gallery 2 "Early Christian City and Dwelling".



07

Αγίας Κυριακής Μεγαλομάρτυρος

Δευτέρα • Monday

08

Τρίτη • Tuesday

09

Τετάρτη • Wednesday

10

Πέμπτη • Thursday

11

Παρασκευή • Friday

12

Σάββατο • Saturday

13

Κυριακή • Sunday

Ψηφιδωτό δάπεδο με προσωποποίηση του νότιου ανέμου από πολυτελή κατοικία στην οδό Αιόλου, Άνω Πόλη, α΄ μισό 5ου αι., αίθουσα 11 «Ανακαλύπτοντας το παρελθόν».

Floor mosaic with personification of the south wind. From a luxury villa in Aioulou St., Thessaloniki Upper Town, 450-500, Gallery 11, "Discovering the past".



14

Δευτέρα • Monday

15

Τρίτη • Tuesday

16

Τετάρτη • Wednesday

17

Πέμπτη • Thursday

Αγίας Μαρίας Μεγαλομάρτυρος

18

Παρασκευή • Friday

19

Σάββατο • Saturday

20

Κυριακή • Sunday

Προφήτη Ηλία

Χάλκινο θυμιατήρι με χαραγμένη στο χείλος την αφιερωματική επιγραφή ΥΠΕΡ ΕΥΧΗΣ+ΓΕΜΕΝΟΥ+ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ+, 6ος αι., δωρεά Γ. Γεωργιάδη, αίθουσα 1 «Ο παλαιοχριστιανικός ναός».

Copper censer with the votive inscription: "For the benison of+Gemenos+ and his family+", running around the rim, 6th c. Donated by G. Georgiades, Gallery 1 "The Early Christian Church".



21

Δευτέρα • Monday

22

Τρίτη • Tuesday

23

Τετάρτη • Wednesday

24

Πέμπτη • Thursday

25

Παρασκευή • Friday

26

Σάββατο • Saturday

27

Κυριακή • Sunday

*Παρασκευής Οσιομάρτυρος**Αγίου Παντελεήμονος Μεγαλομάρτυρος του Ιαματικού, Σαμψών του*

Δυο όμοιες αφιερωματικές επιγραφές του Χριστόδουλου και του Φιλίππου, προϊόντα του ίδιου εργαστηρίου της Θεσσαλονίκης και του ίδιου χαρακτή, από παρεκκλήσι στα ανατολικά τείχη της Θεσσαλονίκης, 5ος-6ος αι., αίθουσα 1 «Ο παλαιοχριστιανικός ναός».

Two identical votive inscriptions, in the names of Christodoulos and Philippos, executed in the same Thessaloniki workshop by the same stone-cutter. From a chapel in the city's eastern wall, 5th-6th c., Gallery 1 "The Early Christian Church".



28

Οσίας Ειρήνης Χρυσοβαλάντου

Δευτέρα • Monday

29

Τρίτη • Tuesday

30

Τετάρτη • Wednesday

31

Πέμπτη • Thursday

01

Παρασκευή • Friday

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ • AUGUST

02

Σάββατο • Saturday

03

Κυριακή • Sunday

Χάλκινος σταυρός με εγχάρακτη αφιερωματική επιγραφή ΥΠΕΡ ΕΥΧΗΣ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΙΑΣ ΣΤΕΦΑΝΟΥ+, β' μισό δου αι., δωρεά Ι. Μπουτάρη, αίθουσα 1 «Ο παλαιοχριστιανικός ναός».

Copper cross incised with the votive inscription: "For the benison and salvation of Stephanos+", 550-600, donated by I. Boutaris, Gallery 1 "The Early Christian Church".



04

Δευτέρα • Monday

05

Τρίτη • Tuesday

06

Τετάρτη • Wednesday

Μεταμόρφωσις του Σωτήρος

07

Πέμπτη • Thursday

08

Παρασκευή • Friday

09

Σάββατο • Saturday

10

Κυριακή • Sunday

Χάλκινο πολυκάνδηλο ναού με εγχάρακτη επιγραφή στην περιφέρεια του εξωτερικού δίσκου +ΑΓΙΟΥ ΛΕΟΝΤΙΟΥ ΚΑΙ ΙΟΥΛΙΟΥ», δωρεά Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης, 6ος αι., αίθουσα 1 «Ο παλαιοχριστιανικός ναός».

Copper ecclesiastical *polycandelon* (set of hanging votive lamps). The inscription running around the outer ring reads: "+St Leontius and Julius", 6th c. Donated by the Thessaloniki Chamber of Trade and Industry, Gallery 1 "The Early Christian Church".

ENRONCEBAMOC TONENETIOT

† Νεὸς ἀφιδωμένος καὶ ἐν ἡλίοις (πομπὴ) ἡμῶν καὶ ἐγγεγραμμένων ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἑταίρων.

Original manuscript accepted in January 1998 after revision by 100.0%
 The authors declare no competing financial or other relationships

Copyright © 2004 by John Wiley & Sons, Inc.

11

Δευτέρα • Monday

12

Τρίτη • Tuesday

13

Τετάρτη • Wednesday

14

Πέμπτη • Thursday

15

Παρασκευή • Friday

16

Σάββατο • Saturday

17

Κυριακή • Sunday

Μαρμάρινοι κίονες με μεγαλογράμματη ανάγλυφη επιγραφή του 9ου-10ου αι. που αναφέρεται σε ναό αφιερωμένο στον καταγόμενο από τη Θεσσαλονίκη, όσιο Παύλο τον Ομολογητή, αρχιεπίσκοπο Κωνσταντινούπολης στον 4ο αι. Βρέθηκαν επαναχρησιμοποιημένοι τον 19ο αι. στον ναό του Αγίου Δημητρίου, αίθουσα 4 «Από την Εικονομαχία στη λάμψη των Μακεδόνων και των Κομνηνών».

Marble embedded columns with relief majuscule inscription naming a church dedicated to St Paul the Confessor, a 4th-century Archbishop of Constantinople from Thessaloniki. Found in the 19th century, built into the church of St Demetrios, 9th-10th c., Gallery 4 "From Iconoclasm to the splendor of the Macedonian and Komnenian dynasties".



18

Δευτέρα • Monday

19

Τρίτη • Tuesday

20

Τετάρτη • Wednesday

21

Πέμπτη • Thursday

22

Παρασκευή • Friday

23

Σάββατο • Saturday

24

Κυριακή • Sunday

Χάλκινο ταινιωτό δακτυλίδι με εγχάρακτη κυκλική επιγραφή +Κ(ΥΡ)ΙΕ ΒΟΗΘΗ ΤΗ ΕΦΟΡΟΥ(ΣΑ), ανασκαφή Ιασονίδου-Αρριανού, δίπλα στον ναό του Αγίου Παντελεήμονα, 10ος-11ος αι.

Copper band ring with circular inscription: " + Lord, aid the wearer". Iasonidou-Arrianou excavation, by the church of St Panteleimon, 10th-11th c.

ⲙ ⲥⲁⲃⲃⲁⲧⲟⲛ Ἀ ⲩⲙⲛⲛⲧⲉⲓ



ⲙ Ⲉⲕⲧⲟⲕⲁ



ⲩⲙⲁⲣⲟⲩ ⲉⲕⲁⲣⲟⲩ
ⲉⲩⲣⲁⲃⲟⲩ ⲉⲩⲧⲟⲩ
ⲥⲁⲙⲙⲁⲥⲓ ⲉⲩⲁⲩⲧⲟⲩ
ⲁⲩⲟⲩⲙⲱⲣ + ⲙⲁⲩⲙⲱⲣ

ⲙⲁⲣⲕⲟⲛ

ⲭⲁⲣⲧⲟⲩ ⲟⲩⲙⲁⲩⲛⲧⲁⲓ
ⲁⲩⲧⲟⲩ ⲟⲩⲃⲟⲣⲧⲟⲩ ⲟⲩⲃⲟⲣ
ⲧⲁⲭⲟⲣ ⲧⲁⲩⲧⲟⲩ
ⲧⲁⲭⲟⲣ + ⲕⲟⲩⲩⲱⲣ

25

Δευτέρα • Monday

26

Τρίτη • Tuesday

27

Τετάρτη • Wednesday

28

Πέμπτη • Thursday

29

Παρασκευή • Friday

30

Σάββατο • Saturday

31

Κυριακή • Sunday

Χειρόγραφο περγαμηνό Ευαγγέλιο, προϊόν εργαστηρίου της Κωνσταντινούπολης. Μικρογράμματη γραφή στο δίστηλο κείμενο, μεγαλογράμματη στους τίτλους, μικτή στις περικοπές των Ευαγγελίων και γραμμές - οδηγοί από την προετοιμασία της επιφάνειας γραφής. Από τον μεταβυζαντινό ναό του Αγίου Αθανασίου, τέλη 11ου-αρχές 12ου αι., αίθουσα 4 «Από την Εικονομαχία στη λάμψη των Μακεδόνων και των Κομνηνών».

Manuscript *Evangelion*, created in a Constantinople scriptorium. Minuscule script for the twin columns of text, majuscule for the headings, mixed for the Gospel readings, with guidelines from the preparation of the parchment. From the post-Byzantine church of St Athanasios, late 11th-early 12th c., Gallery 4 "From Iconoclasm to the splendor of the Macedonian and Komnenian dynasties".



ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΑΝΑΓΙ
ΝΩΙΚΟΜΗΝΑΙΤΑΙ
ΠΑΝΝΥΧΙΑΔΕΤΗΣ
ΑΙΒΔ' ΤΩΝΗΗΤΕΙ:

+ ΤΗ ΔΕ ΔΩΤΕΡΑΣ ΤΩ
ΚΚΜΟΝ: ΥΦΟΥ ΚΥΤΟΜ
ΕΙΠΑΙΝ Ο ΚΩΤΩ ΚΩΜ

ΤΗΒΕΠ'· Ζ' ΤΩ Α' Τ'
ΑΠΟΚΡΕΩ:

ΤΗΓΕΠ'· Ζ' ΤΩ Α' Τ'
ΤΥΡΟΦΑΓΟΥ:

ΤΗΔΕΠ'· :-
ΕΚΚΑΜΑ:

ΙΩΒΜΟΚΣ+ΧΑΒ
ΠΙΤΙΝ+ΘΥ+ΑΜΗΡΓΑΡ
ΜΑΘΩΜΗΡ+ΟΤΙΟΣΑΜ
ΖΩΗΤΩΟΡΓΤΟΥΤΩ·ΑΡ
ΘΗΤΙΛΑΙΥΗΤΗΤΙ
ΖΟΤΗΜΘΑΡΟΣΑΡΛΑΙ
ΜΗΔΙΑΛΕΡΙΘΗΒΥΤΗ
ΛΑΡΔΙΑΑΥΤΟΥ· ΑΜΩ
ΠΙΤΑΔΟΗ· ΟΤΙΩΜΑΕΙ
ΑΙΤΩΟΡΓΤΟΥΤΩ·ΑΡ

01

Δευτέρα • Monday

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ • SEPTEMBER

02

Τρίτη • Tuesday

Αγίου Μάμαντος μάρτυρος

03

Τετάρτη • Wednesday

04

Πέμπτη • Thursday

05

Παρασκευή • Friday

06

Σάββατο • Saturday

07

Κυριακή • Sunday

Χειρόγραφο περγαμηνό Ευαγγέλιο, προϊόν εργαστηρίου της Κωνσταντινούπολης. Μικρογράμματα γραφή στο δίστηλο κείμενο, μεγαλογράμματα στους τίτλους, μικτή στις περικοπές των Ευαγγελίων και γραμμές - οδηγοί από την προετοιμασία της επιφάνειας γραφής. Από τον μεταβυζαντινό ναό του Αγίου Αθανασίου, τέλη 11ου-αρχές 12ου αι., αίθουσα 4 «Από την Εικονομαχία στη λάμψη των Μακεδόνων και των Κομνηνών».

Manuscript *Evangelion*, created in a Constantinople scriptorium. Minuscule script for the twin columns of text, majuscule for the headings, mixed for the Gospel readings, with guidelines from the preparation of the parchment. From the post-Byzantine church of St Athanasios, late 11th-early 12th c., Gallery 4 "From Iconoclasm to the splendor of the Macedonian and Komnenian dynasties".



08

Διεθνής Ημέρα για την Εξάλειψη του Αναλφαριθμοσύ

Δευτέρα • Monday

09

Τρίτη • Tuesday

10

Τετάρτη • Wednesday

11

Πέμπτη • Thursday

12

Παρασκευή • Friday

13

Σάββατο • Saturday

14

Κυριακή • Sunday

Υψωσις του Τιμίου Σταυρού

Τμήμα κεραμικής κούπας, Άγιο Ποτήριο(ι). Στο χείλος, ανάμεσα σε ένσταυρα μετάλλια, γραπτή μικρογράμματα επιγραφή που πιθανόν διαβάζεται [πίετε] εξ αυτού [πάντες], 11ος-12ος αι.

Fragment of a pottery cup (chalice?), with an inscription beneath the lip, between two crosses within medallions, which may read: [drink] [ye all] of it, 11th-12th c.



ПІСЬМІ ТА ПІСЬМІ ТА ПІСЬМІ
ТОІМІ ТА ТОІМІ
ТА ПІСЬМІ

15

Διεθνής Ημέρα Δημοκρατίας

Δευτέρα • Monday

16

Τρίτη • Tuesday

17

Σοφίας και των θυγατέρων Αυτής

Τετάρτη • Wednesday

18

Πέμπτη • Thursday

19

Παρασκευή • Friday

20

Σάββατο • Saturday

21

Διεθνής Ημέρα Ειρήνης

Κυριακή • Sunday

Χρυσοκέντητος μεταξωτός επιτάφιος με κεντητή επιγραφή +ΠΙΕΤΕ ΕΞ ΑΥΤΟΥ ΠΑΝΤΕΣ ΤΟΥΤΩ ΕΣΤ(Ι) / ΤΟ ΕΜΑ ΜΟΥ ΤΟ ΤΗΣ ΚΕ/ΝΙΣ ΔΙΑΘΗΚΗ(Σ), πιθανόν εργαστηρίου Κωνσταντινούπολης, αρχές 14ου αι. Τα νεότερα χρόνια φυλασσόταν στον μεταβυζαντινό ναό της Παναγούδας, αίθουσα 7 «Το Λυκόφως του Βυζαντίου 1204-1453».

Gold-embroidered silk *epitaphios* with the embroidered inscription: “+Drink ye all of it; this is my blood of the New Testament”; probably worked in Constantinople, early 14th c. Latterly preserved in the post-Byzantine church of Panaghia Panagouda, Gallery 7 “The twilight of Byzantium 1204-1453”.



22

Δευτέρα • Monday

23

Τρίτη • Tuesday

24

Τετάρτη • Wednesday

25

Πέμπτη • Thursday

26

Παρασκευή • Friday

Ευρωπαϊκή Ημέρα Γλωσσών

27

Σάββατο • Saturday

28

Κυριακή • Sunday

Λεπτομέρεια χρυσοκέντητου μεταξωτού επιτάφιου με κεντητές επιγραφές ΑΓΓ/ΕΛΟΣ /Κ(ΥΡΙΟ)Υ και ΑΓΙΟΣ/ΑΓΙΟΣ/ΑΓΙΟΣ, πιθανόν εργαστηρίου Κωνσταντινούπολης, αρχές 14ου αι. Τα νεότερα χρόνια φυλασσόταν στον μεταβυζαντινό ναό της Παναγούδας, αίθουσα 7 «Το Λυκόφως του Βυζαντίου 1204-1453».

Detail of a gold-embroidered silk *epitaphios* with the embroidered inscriptions: “Angel of the Lord” and “Holy, Holy, Holy”; probably worked in Constantinople, early 14th c. Latterly preserved in the post-Byzantine church of Panaghia Panagouda, Gallery 7 “The Twilight of Byzantium 1204-1453”.



Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
 ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΡΤΙΣΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

29

Δευτέρα • Monday

30

Τρίτη • Tuesday

01

Τετάρτη • Wednesday

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ • OCTOBER

02

Πέμπτη • Thursday

03

Παρασκευή • Friday

04

Σάββατο • Saturday

05

Κυριακή • Sunday

Επιτάφιος κεντητός με μεταξωτές και αργυρές κλωστές. Στο κάτω μέρος η επιγραφή + ΜΝΗΣΘΗΤΙ Κ(ΥΡ)ΙΕ ΤΩΝ ΔΟΥΛΩΝ ΣΟΥ ΙΩ(ΑΝΝΟΥ) ΚΑΙ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΛΚΟΣ ΚΑΙ ΜΑΡΙΑΣ / ΔΕΧΝΥΣΟ ΚΑΙ ΙΕΡΟΝ ΣΥΜΕΩΝΙ ΜΑΛΑ ΠΟΛΛΟΝ ΙΔΡΩΣΑΣ 1647», αίθουσα 10 «Το Βυζάντιο μετά το Βυζάντιο. Η βυζαντινή κληρονομιά στους χρόνους μετά την Άλωση 1453-19ος αι.».

Epitaphios embroidered with silks and silver threads. The inscription at the bottom reads: + Remember, Lord, Thy servants Io[annis] and Emmanuel Palkos and Maria. / Accept also the hallowed work and exceeding great labour of Symeon 1647. Gallery 10 "Byzantium after Byzantium: the Byzantine legacy in the years after the Fall, 1453-19th c."



06

Δευτέρα • Monday

07

Τρίτη • Tuesday

08

Τετάρτη • Wednesday

09

Πέμπτη • Thursday

10

Παρασκευή • Friday

11

Σάββατο • Saturday

12

Κυριακή • Sunday

Τοιχογραφία με τον άγιο Ιωάννη Θεολόγο να κρατά Ευαγγέλιο. Γραφή μεγαλογράμματη με τόνους και πνεύματα. Από το καθολικό της Μονής Βλατάδων, 1360-1380(?), αίθουσα 7 «Το Λυκόφως του Βυζαντίου 1204-1453».

Mural painting depicting St John the Divine holding a Gospel book. Majuscule script with accents and breathing marks, 1360-1380(?). From the *katholikon* of the Blatades Monastery, Gallery 7 “The Twilight of Byzantium 1204-1453”.



ΤΟΥΤΟ ΟΥΝ ΕΣΤΙΝ
ΙΣΑΚΙΕΣ ΟΥΝ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΥΝ

13

Δευτέρα • Monday

14

Τρίτη • Tuesday

15

Τετάρτη • Wednesday

16

Πέμπτη • Thursday

17

Παρασκευή • Friday

18

Σάββατο • Saturday

19

Κυριακή • Sunday

Μαρμάρινο κιονόκρανο από διαχωριστικό παραθύρου που επαναχρησιμοποιήθηκε στον τάφο του ιερομονάχου Ισαάκ που πέθανε το έτος 6856 από κτίσεως κόσμου (=1348 μ.Χ.). Μεγαλογράμμη γραφή με τόνους, συνενώσεις γραμμάτων και αριθμητική χρήση του αλφαβήτου. Από τον περιβάλλοντα χώρο του ναού των Αγίων Αποστόλων, αίθουσα 4 «Από την Εικονομαχία στη λάμψη των Μακεδόνων και των Κομνηνών».

Marble capital from a mullion (colonnade dividing a window), re-used in the tomb of Hieromonk Isaac who died in "the year 6856 from the creation of the world" (=AD 1348). Majuscule script with accents, ligatures, and arithmetical use of the alphabet. From the grounds of the church of the Holy Apostles, Gallery 4 "From Iconoclasm to the splendor of the Macedonian and Komnenian dynasties".

ΗΤΙΣ ΕΥΧΑΘΗΜΤΑΤΟΘΑΝΕΜΕ
ΕΙΤΟΑΝΕΞΑΙΤΟΝΤΑΦΟΝΜΥΝΑΧΟΙ
ΙΑΣΑΑΣ ΤΗΝΤΡΙΑΚΟΓΙΕΝ ΑΚΑΡΥ
ΟΚΤΩΔΕΚΑ

20

Δευτέρα • Monday

21

Τρίτη • Tuesday

22

Τετάρτη • Wednesday

23

Πέμπτη • Thursday

Ημέρα του ΟΗΕ

24

Παρασκευή • Friday

25

Σάββατο • Saturday

26

Κυριακή • Sunday

Δημητρίου του Μυροβλύτου

Μαρμάρινη ταφική επιγραφή με απειλές και κατάρες των 318 Πατέρων της Α' Οικουμενικής Συνόδου για όποιον τολμήσει να παραβιάσει τον τάφο. Μεγαλογράμμη γραφή με τόνους και συνενώσεις γραμμάτων, 14ος αι., αίθουσα 7 «Το Λυκόφως του Βυζαντίου 1204-1453».

Marble funerary inscription with threats invoking the curses of the 318 Fathers of the Council of Nicaea upon anyone who dared violate the grave. Majuscule script with accents and ligatures, 14th c., Gallery 7 "The Twilight of Byzantium 1204-1453".

πρὸς δὲ συμφερόν πρὸς
ρωσόν. χορηγῶν ἡμῶν
· βρτῶ παρόντι αἰῶνι τῷ
· εὐαγγέλιον τῆς σῆς ἀλη-
θείας. Καὶ ἐν τῷ μέλλο-
ντι ζῶν ἡ αἰῶνιον χαρὶς
· μένος:~



ἀρχὴ τῆς εἰσόδου.
Εὐποτα κέοθ' ἡμῶν. Οὐκ αὐτα
σηΐσας βρῶντοῖς
ταγματά. Σ
γρατείας ὀγγέ-
ρον

27

Αγίου Νέστορος μάρτυρος

Δευτέρα • Monday

28

Εθνική Εορτή

Τρίτη • Tuesday

29

Τετάρτη • Wednesday

30

Παγκόσμια Ημέρα Αποταμίευσης

Πέμπτη • Thursday

31

Παρασκευή • Friday

01

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ • NOVEMBER

Αγίων Κοσμά και Δαμιανού των Αναργύρων

Σάββατο • Saturday

02

Κυριακή • Sunday

Σελίδα από χαρτώ κώδικα με τις Λειτουργίες του Ιωάννη Χρυσοστόμου, του Μεγάλου Βασιλείου και των Προηγιασμένων. Γραφή καλλιγραφική, επιμελημένη, γραφέας ιερομόναχος Άνθιμος εξ Ιωαννίνων. Από τη σκήτη του Αγίου Ανδρέα στο Άγιο Όρος, 1638, αίθουσα 10 «Το Βυζάντιο μετά το Βυζάντιο. Η βυζαντινή κληρονομιά στους χρόνους μετά την Άλωση 1453-19ος αι.»

Page from a paper codex containing the Liturgies of St John Chrysostom, St Basil, and The Presanctified. Carefully executed calligraphic script, the work of Hieromonk Anthimos of Ioannina. From the Athonite Skete of St Andrew, 1638, Gallery 10 "Byzantium after Byzantium: the Byzantine legacy in the years after the Fall 1453-19th c."

ἡμετέρας β' πρὸν ῥα' χροὸς ἰσομοχ' αὐθ' ἡμ.
ἡ ἐξ ἰσομοχ' πρὸς ὅς ἡν ἡμ' ἰσομοχ' ἐν:
ἡμετέρας ἡμετέρας ἡμετέρας ἡμετέρας ἡμετέρας
ἡμετέρας ἡμετέρας, ῥα' β' ἡμετέρας. ἐν' ἡμ' ἡμετέρας

18. 18. 18.

7/146

5/17

1638

03

Δευτέρα • Monday

04

Τρίτη • Tuesday

05

Τετάρτη • Wednesday

06

Πέμπτη • Thursday

07

Παρασκευή • Friday

08

Σάββατο • Saturday

09

Κυριακή • Sunday

Σύναξις των Αρχαγγέλων και Αγγέλων

Το βιβλιογραφικό σημείωμα του γραφέα ιερομονάχου Ανθίμου εξ Ιωαννίνων, γραφή πρόχειρη με χωρισμό λέξεων. Χαρτώος κώδικας με τις λειτουργίες του Ιωάννη Χρυσοστόμου, του Μεγάλου Βασιλείου και των Προηγιασμένων. Από τη σκήτη του Αγίου Ανδρέα στο Άγιο Όρος, 1638, αίθουσα 10 «Το Βυζάντιο μετά το Βυζάντιο. Η βυζαντινή κληρονομιά στους χρόνους μετά την Άλωση 1453-19ος αι.»

Annotation in the hand of Hieromonk Anthimos of Ioannina, informal script, words well separated. Paper codex containing the Liturgies of St John Chrysostom, St Basil, and The Presanctified. From the Athonite Skete of St Andrew, 1638, Gallery 10 "Byzantium after Byzantium: the Byzantine legacy in the years after the Fall 1453-19th c."



χειρ
ἐκ μὲν οὖν ἱε
ρῶς ἑπὶ πάντας
ἀχρεῖς

10

Παγκόσμια Ημέρα Επιστήμης για την Ειρήνη και την Ανάπτυξη

Δευτέρα • Monday

11

Μηνά μεγαλομάρτυρος

Τρίτη • Tuesday

12

Τετάρτη • Wednesday

13

Πέμπτη • Thursday

14

Γρηγορίου του Παλαμά Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης

Παρασκευή • Friday

15

Σάββατο • Saturday

16

Κυριακή • Sunday

Εικόνα με τον άγιο Γοβδελαά. Κάτω αριστερά η υπογραφή του ζωγράφου «χειρ Εμμανουήλ ιερέως του Τζάνε ,αχνε» (=1655). Δωρεά του Σωματείου Φίλων του Μουσείου και των οικογενειών Α. Π. και Ε. Γιαννούκου και Κ.Καλφαγιάν, αίθουσα 10 «Το Βυζάντιο μετά το Βυζάντιο. Η βυζαντινή κληρονομιά στους χρόνους μετά την Άλωση 1453-19ος αι.»

Icon of St Gbdelaas, with the painter's signature in the lower left-hand corner: "by the hand of the priest Emmanuel Tzanes, 1655". Donated by the Association of Friends of the Museum and the K. Kalfayan and A. P. and E. Giannoukos families, Gallery 10 "Byzantium after Byzantium: the Byzantine legacy in the years after the Fall 1453-19th c."



94
 86
 81
 76

Χειρόγραφο περγαμηνή
Εξαμηνιαίο Συναξάρι, με τους
βίους αγίων. Μικρογράμματα
γραφή, δίστιχο επιμελημένο
κείμενο, γραφείας μοναχός Εφραίμ.
Από τη Μονή Εικοσιφοινίσσας
Παγγαίου, τέλη 13ου-αρχές 14ου
αι., αίσθησα 7 «Το Λυκόφως
του Βυζαντίου 1204-1453».

λαβὲ ἀρομήτων λιπῆμα
σῆμ' ὅτι ποταχοὶ διαῖον
τοῦ· ὑποκαταστήσει
σου θάλασσαν· καὶ ἐπὶ ἅτε
μοῖς τοῖς· **Τ**ῆς
ἐλπίου· ὁ ὄχλος πο
ταχὸς ὅτι θωμὸς τῆς
ἐσθῆτος· ἀλλοῦ σὺν
τῷ ὅτι ἐρχεται οἱ
ἄς ἱεροσολύμοι·
ἐλθόντες τὰ μακάριον
φοιμίκων· καὶ ὁ ἴσχυς
τοῦ ἁγίου· ἀπαμνησθῆναι
αὐτοῦ· καὶ ἐλευθερῶ·
ὡς ἀνθρώπων· ἀλλοῦ τῆς
μοῖς ὁ ἐρχόμενος·
ἐν ὁμοματικῷ· καὶ
λαὸς τοῦ ἱσχυ· ἀρῶν
ὅτι οἱ ὁμοῦ· ἐλπί
θῆσαν ἐπ' αὐτῷ· καὶ
θῶς ἐπὶ γόγγυς
μοῖς· μὴ φοβῶν ὅτι
πῶς σὺ· ἰδοὺ ὁ μακάριος
λαὸς· ἐρχεται καὶ
θῆσαν· ἐπὶ τῷ

λαὸς· τὰ πάντα
ὅτι ἐλπίς· ὁμοῖμα
τῆς αὐτοῦ τοῦ ποτα
χου· ὁ ἴσχυς· ἐδοξά
σθη οἱ· τῷ ἁγίῳ
σθησθῆναι· ὅτι τὰ πάντα
ἡμῶν· ἐπ' αὐτῷ γόγγυς
μὴ· καὶ τὰ πάντα
ἐπὶ ἡσυχία· ἐπὶ
τῷ ἁγίῳ· ὁ ὄχλος· ὁ
ὡς· ἐπ' αὐτοῦ· ὅτι
τοῦ λαβὲ ἀρομήτων
μὴ· ἐπ' αὐτοῦ· μὴ
μὴ· καὶ ἡ γειῶν
αὐτοῦ· ἐπ' αὐτοῦ·
διατοῦ τοῦ καὶ ὑποκα
ταστήσει· ὁ ὄχλος·
ὅτι ἡκούσας τοῦ πο
ταχὸς· ἐπ' αὐτοῦ·
τὸ σῆμα·

Επὶ τῷ ἁγίῳ· ἐπὶ τῷ ἁγίῳ·
Επὶ τῷ ἁγίῳ· ἐπὶ τῷ ἁγίῳ·
Επὶ τῷ ἁγίῳ· ἐπὶ τῷ ἁγίῳ·



τῷ ἁγίῳ· ἐπὶ τῷ ἁγίῳ·
τῷ ἁγίῳ· ἐπὶ τῷ ἁγίῳ·

Manuscript six-month *Synaxarion* (liturgical book containing brief accounts of the lives of saints) on parchment. Minuscule script, text neatly set out in two columns, the work of the monk Ephraim of the Eikosiphoinissa Monastery, Mount Pangaion. Late 13th-early 14th c., Gallery 7 "The Twilight of Byzantium 1204-1453".



17

Επέτειος της εξέγερσης του Πολυτεχνείου • Διεθνής Ημέρα Σπουδαστών

Δευτέρα • Monday

18

Τρίτη • Tuesday

19

Παγκόσμια Ημέρα Αντρών • Παγκόσμια ημέρα κατά της κακοποίησης των παιδιών

Τετάρτη • Wednesday

20

Παγκόσμια Ημέρα για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Πέμπτη • Thursday

21

Εισόδια της Θεοτόκου • Παγκόσμια Ημέρα Φιλοσοφίας

Παρασκευή • Friday

22

Σάββατο • Saturday

23

Κυριακή • Sunday

Εικόνα με την Εις Άδου Κάθοδο. Κάτω αριστερά η υπογραφή του ζωγράφου «χειρ Βίκτωρος», β' μισό 17ου αι., αίθουσα 9 «Συλλογή Δημητρίου Οικονομοπούλου».

Icon of the "Descent into Hell", signed by the painter in the lower left-hand corner: "by the hand of Victor", 1550-1600, Gallery 9 "The Demetrios Ekonomopoulos Collection".



ΕΤΙΜΑΤΑ ΧΗΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΔΥΧΕΙΡ ΒΑΡΗΣ

24

Δευτέρα • Monday

25

Τρίτη • Tuesday

Αικατερίνης Μεγαλομάρτυρος • Διεθνής Ημέρα για την Εξάλειψη της Βίας κατά των Γυναικών

26

Τετάρτη • Wednesday

Στυλιανού Παφλαγάνος

27

Πέμπτη • Thursday

28

Παρασκευή • Friday

29

Σάββατο • Saturday

30

Κυριακή • Sunday

Αποστόλου Ανδρέου

Εικόνα με τους αποστόλους Πέτρο και Παύλο. Κάτω η υπογραφή του ζωγράφου «Εμμανουήλ Λανγκάδη χειρ ,αχκδ΄» (=1624), αίθουσα 9 «Συλλογή Δημητρίου Οικονομοπούλου».

Icon of St Peter and St Paul, with the painter's signature in the lower part: "by the hand of Emmanuel Langades, 1624", Gallery 9 "The Demetrios Ekonomopoulos Collection".



01

Δευτέρα • Monday

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ • DECEMBER

02

Τρίτη • Tuesday

Παγκόσμια Ημέρα για την Εξάλειψη της Δουλείας

03

Τετάρτη • Wednesday

Παγκόσμια Ημέρα Ατόμων με Αναπηρία

04

Πέμπτη • Thursday

Βαρβάρας της μεγαλομάρτυρος, Ιερομάρτυρος Σεραφείμ επισκόπου Φαναρίου και Νεοχωρίου

05

Παρασκευή • Friday

Σάββα του Ηγιασμένου, Αγίου Διογένους μαρτύρου

06

Σάββατο • Saturday

Αγίου Νικολάου

07

Κυριακή • Sunday

Εικόνα με τη Δέηση. Ο ένθρονος Χριστός ως Μέγας Αρχιερέας κρατώντας ανοιχτό Ευαγγέλιο. Κάτω δεξιά η υπογραφή «χειρ Θεοδώρου Πουλάκη», αρχές 18ου αι., αίθουσα 9 «Συλλογή Δημητρίου Οικονομοπούλου».

Icon of the Deësis, with Christ as Great High Priest seated on a throne, holding an open Gospel book. In the lower right-hand corner is the signature of the painter: "by the hand of Theodoros Poulakes". Early 18th c., Gallery 9 "The Demetrios Ekonomopoulos Collection".



08

Δευτέρα • Monday

09

Τρίτη • Tuesday

10

Τετάρτη • Wednesday

11

Πέμπτη • Thursday

12

Παρασκευή • Friday

13

Σάββατο • Saturday

14

Κυριακή • Sunday

Σύλληψις της Αγίας Άννης

Παγκόσμια Ημέρα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Αγίου Σπυρίδωνος

Αγίου Ευστρατίου Αυξεντίου Ευγενίου Μαρδάριου και Ορέστη μαρτύρων

Κυριακή των Προπατόρων

Εικόνα με την Παναγία Ελεούσα του Κύκκου. Κάτω η υπογραφή του ζωγράφου
«+Ποίημα Ιω:αννικίου ιεροδιακό/νου του Βυζαντί/ου», 1813

Icon of the Virgin Eleousa of Kykkos, signed at the bottom by the painter "+Done by
Deacon Ioannikios of Byzantium", 1813.



15

Ελευθερίου ιερομάρτυρος και Ανθίας της μητρός

Δευτέρα • Monday

16

Τρίτη • Tuesday

17

Τετάρτη • Wednesday

18

Πέμπτη • Thursday

19

Παρασκευή • Friday

20

Σάββατο • Saturday

21

Κυριακή • Sunday

Αγίου Θεμιστοκλέους

Περγαμηνή συστατική επιστολή του Οικουμενικού πατριάρχη Καλλίνικου Ε΄ για τον Ανδρέα από τη Δημητριάδα, επιφανές μέλος της ελληνορθόδοξης κοινότητας. Γραφή επίσημη με πατριαρχική υπογραφή, Δεκέμβριος 1805, αίθουσα 9 «Συλλογή Δημητρίου Οικονομοπούλου»

Letter of recommendation from Patriarch Kallinikos V of Constantinople on behalf of Andreas of Demetrias, a distinguished member of the Greek Orthodox community. Written on parchment in formal script, with the Patriarch's signature, December 1805, Gallery 9 "The Demetrios Ekonomopoulos Collection".

απὸ Ἰαννουῦ
ἀποδοῦναι ἀποδοῦναι 15

ἡμεῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ 30

ἡμεῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ 45
21
24
45

ἡμεῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ 97.4
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

απὸ Ἰαννουῦ
ἀποδοῦναι ἀποδοῦναι 135

ἡμεῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ 135
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

ἡμεῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ 15
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

ἡμεῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ 26
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

22

Αναστασίας Φαρμακολύττριας

Δευτέρα • Monday

23

Τρίτη • Tuesday

24

Ευγενίας της Οσιομάρτυρος

Τετάρτη • Wednesday

25

Χριστούγεννα

Πέμπτη • Thursday

26

Δεύτερη ημέρα των Χριστουγέννων • Σύναξις Υπεραγίας Θεοτόκου

Παρασκευή • Friday

27

Στεφάνου Πρωτομάρτυρος

Σάββατο • Saturday

28

Κυριακή • Sunday

29

Δευτέρα • Monday

30

Τρίτη • Tuesday

31

Τετάρτη • Wednesday

01

Πέμπτη • Thursday

2026

02

Παρασκευή • Friday

03

Σάββατο • Saturday

04

Κυριακή • Sunday

Χάρτινο σημείωμα που προστέθηκε στην αρχή του περγαμηνού κώδικα που τα νεότερα χρόνια φυλασσόταν στον μεταβυζαντινό ναό του Αγίου Αθανασίου. Καλλιγραφική επιμελημένη γραφή που μας πληροφορεί ότι ο κώδικας διασώθηκε με την φροντίδα των πιστών Αρτεμίου Ιωαννίδου, Ιωάννου Γουσίδου και Ιωάννου Παπαθωμά, Ιούλιος 1886, αίθουσα 4 «Από την Εικονομαχία στη λάμψη των Μακεδόνων και των Κομνηνών».

Note written in a carefully executed calligraphic script on a sheet of paper inserted at the beginning of a parchment Evangelion latterly in the possession of the post-Byzantine church of St Athanasios, stating that the book was saved through the pious efforts of Artemios Ioannides, Ioannis Gousides and Ioannes Papathomas. July 1886, Gallery 4 “From Iconoclasm to the splendor of the Macedonian and Komnenian dynasties”.



Οι Ευαγγελιστές Μάρκος και Λουκάς εν ώρα εργασίας. Κάτω ζώνη εικόνας με τους τέσσερις Ευαγγελιστές, 1815, έργο του ζωγράφου Μητροφάνη.

St Mark and Lucas engaged in the writing of their Gospels. Lower part of an icon with the Four Evangelists. Painted by Metrophanes, 1815.



СВЯТЫЙ ПАНКРАТІЙ

ПІКНФОР

1815

The desk diary “Writing - A Graphic Tale” was printed by the Association of “Friends of the Museum of Byzantine Culture” in November 2024 in 600 copies.

Texts, editing

Dr Antigoni Tzitzibassi

Conservation of artworks

Lazaros Apokatanidis, Dr Georgios Boudalis,
Rena Cheimonidou, Mania Chrysicopoulou,
Dimitra Drosaki, Filippos Drosos, Vaios Ganitis,
Kalliopi Kavasila, Stylianos Kesidis, George Kissas,
Markos Kollias, Evangelia Kontaleka,
George Konstantinidis, Andreas Kontses,
George Kottaridis, Dr Dimitra Lazidou,
Kyriakos Mathios, Magdalini Mouratidou,
Dimitrios Nikolis, Polyxeni Palousi,
Athanasios Palousis, Amalia Papadopoulou,
Elpida Papadopoulou, Charalampos Tsaganos,
Elisabeth Tsoulouvi

Drawings

Flora Kornaraki

English translation

Janet Koniordos

Photographs

Sotiris Chaidemenos
Giorgos Fafalis
Thanos Kartsoglou
Orestis Kourakis
Dr Ioannis Motsianos
†Makis Skiadaresis
Dr Antigoni Tzitzibassi
Nikos Tsiokas
Stamatis Zoumbourtikoudis

Design & Production Management

MOUGOS IMAGE & COMMUNICATION

Το λεύκωμα-ημερολόγιο «Το ταξίδι της γραφής» εκδόθηκε από το Σωματείο των «Φίλων του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού» και τυπώθηκε σε 600 αντίτυπα τον Νοέμβριο του 2024.

Κείμενα - επιμέλεια

Δρ Αντιγόνη Τζιτζιμπάση

Συντήρηση έργων

Λάζαρος Αποκατανίδης, Βάιος Γανίτης,
Δήμητρα Δροσάκη, Φίλιππος Δρόσος,
Καλλιόπη Καβάσιλα, Στυλιανός Κεσίδης,
Γιώργος Κίσσας, Μάρκος Κόλλιας,
Ευαγγελία Κονταλέκα, Ανδρέας Κοντσές,
Γεώργιος Κοτταρίδης, Γιώργος Κωνσταντινίδης,
Δρ Δήμητρα Λαζίδου, Κυριάκος Μαθιός,
Μαγδαληνή Μουρατίδου, Δρ Γεώργιος Μπουδαλής,
Δημήτριος Νικολής, Αθανάσιος Παλούσης, Πολυξένη
Παλούση, Αμαλία Παπαδοπούλου,
Ελπίδα Παπαδοπούλου, Χαράλαμπος Τσαγανός,
Ελισάβετ Τσουλουβή, Ρένα Χειμωνίδου,
Μάνια Χρυσικοπούλου

Σχέδια

Φλώρα Κορναράκη

Αγγλική μετάφραση

Janet Koniordos

Φωτογραφίες

Ορέστης Κουράκης
Σταμάτης Ζουμπουρτικούδης
† Μάκης Σκιαδαρέσης
Νίκος Τσιόκας
Δρ Αντιγόνη Τζιτζιμπάση
Θάνος Καρτσόγλου
Δρ Ιωάννης Μότσιανος
Γεώργιος Φαφαλής
Σωτήρης Χαϊδεμένος

Σχεδιασμός - Επιμέλεια παραγωγής

MOUGOS IMAGE & COMMUNICATION

FRIENDS OF THE MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

The association of “Friends of the Museum of Byzantine Culture” was founded in 1988, immediately after construction work on the Museum began. It is thus the only association of friends that started its activity, contributing to the Museum collections’ recording and conservation, before the MBC’s official inauguration in 1994.

The association of Friends forms the link between the Museum and the general public, and its main aims are to provide the museum with moral and material support, assist in its running, help augment its collections, and raise public awareness regarding artefacts related with Byzantine history and art.

The Friends is a non-profit organisation recognised by the state and a member of the Hellenic Federation of Friends of Museums (EOSFIM). Through EOSFIM, it also belongs to the World Federation of Friends of Museums (WFFM).

The membership currently stands at over 1500 and continues to rise yearly.

Executive Committee

Panagiota Gourassa-Georgiadou, Chair

Nikolaos Galanis, Vice-Chair

Eliza Alexandridou, Vice-Chair

Athina Sipitanou, General Secretary

Magdalini Manoudi, Treasurer

Members: Despoina Karagiannidou-Dalakoura,

Polytimi Katsochi,

Athanasios Koukouravas,

Sophia Mavidi,

Michael Rokkos,

Anastasios Tantsis,

Thaleia Mantopoulou-Panagiotopoulou

ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Το Σωματείο των Φίλων του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού ιδρύθηκε το 1988, αμέσως μετά την έναρξη κατασκευής του κτιρίου του Μουσείου. Είναι έτσι, ίσως, το μοναδικό Σωματείο Φίλων που άρχισε τη δράση του, συμβάλλοντας στην καταγραφή και συντήρηση των συλλογών του Μουσείου, πριν τα επίσημα εγκαίνιά του που έγιναν το 1994.

Το Σωματείο αποτελεί το συνδυαστικό κρίκο του Μουσείου με την κοινωνία, με κύριους στόχους την ηθική και υλική ενίσχυση του Μουσείου, τη συμπαράσταση στη λειτουργία του και στον εμπλουτισμό των συλλογών του καθώς και την ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινού για τα έργα της βυζαντινής ιστορίας και τέχνης.

Αποτελεί μη κερδοσκοπικό σωματείο, αναγνωρισμένο από το κράτος, είναι μέλος της Ελληνικής Ομοσπονδίας Φίλων των Μουσείων (ΕΟΣΦΙΜ) και μέσω αυτής συμμετέχει στην Παγκόσμια Ομοσπονδία Φίλων των Μουσείων (FMAM).

Σήμερα τα μέλη του ξεπερνούν τα 1500 και συνεχίζουν να αυξάνονται κάθε χρόνο.

Διοικητικό Συμβούλιο

Παναγιώτα Γκουράσα-Γεωργιάδου, Πρόεδρος

Νικόλαος Γαλάνης, Α' Αντιπρόεδρος

Ελίζα Αλεξανδρίδου, Β' Αντιπρόεδρος

Αθηνά Σιπητάνου, Γεν. Γραμματέας

Μαγδαληνή Μανούδη, Ταμίας

Δέσποινα Καραγιαννίδου-Δαλακούρα, Μέλος

Πολυτίμη Κατσώχη, Μέλος

Αθανάσιος Κουκουράβας, Μέλος

Σοφία Μαβίδη, Μέλος

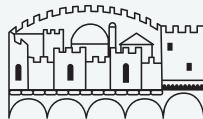
Μιχάλης Ρόκκος, Μέλος

Αναστάσιος Τάντσης, Μέλος

Θάλεια Μαντοπούλου-Παναγιωτοπούλου, Μέλος



ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE



ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΦΙΛΩΝ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ASSOCIATION OF THE FRIENDS OF THE MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

